

Дванадцята ніч, або що заманеться

Вільям Шекспір

В. Шекспір

ДВАНАДЦЯТА НІЧ

АБО ЩО ЗАМАНЕТЬСЯ

Переклад Олександра Грязнова

ДІЙОВІ ОСОБИ

О р с і н о, герцог Ілірії.
С е б а с т ь я н, молодий дворянин, брат Віоли.
А н т о н і о, капітан корабля, друг Себастьяна.
К а п і т а н к о р а б л я, друг Віоли.
В а л е н т и н,
К у р і о – придворні герцога.
С е р Т о б і Б е л ч, дядя Олівії.
С е р Е н д р ю Е г'ю ч и к.
М а л ь в о л і о, управитель Олівії.
Ф е с т е, блазень Олівії.
Ф а б і а н, слуга Олівії.
О л і в і я, багата графиня.
М а р і я, камеристка Олівії.
В і о л а, сестра Себастьяна.

П р и д в о р н і, священик, матроси, пристави,
м у з и к а н т и, с л у г и.

Місце дії – місто в Ілірії і морський берег поблизу від нього.

Д І Я П Е Р Ш А

Сцена перша

Кімната в палаці герцога.
Входять г е р ц о г, К у р і о, інші вельможі та музиканти.

Г е р ц о г

Кохання живить музика; тож грайте
Щедріше, голосніше, щоб бажання,
Нарешті втамувавшись, знемогло.
Ще раз оту мелодію щемливу,
Що пестила мій слух, як подих вітру,
Фіалковий принісши аромат!
Ні, досить! Вже не так вона звучить.
О дух кохання! Ти легкий і свіжий,
Вмістити можеш все, неначе море.
Але усе, що кане в глибину,
Хоч би було на світі найцінніше,
В ту ж мить втрачає цінність назавжди.
Ти сповнений таким зачаруванням,
Що справді зачаровуєш лиш ти!

К у р і о

Чи будете сьогодні полювати?

Г е р ц о г

На кого, вірний Куріо?

К у р і о

На лань.

Г е р ц о г

Так, я полюю за своєю ланню.
Коли зустрів Олівію я вперше,
Мені здалось, що подихом її
Очистилось повітря від зарази!
Сам оленем я став тієї ж миті,
І з того часу, мов голодні пси,
Гризуть і переслідують бажання.

Входить В а л е н т и н.

А, ось і ти! Ну, що вона сказала?

В а л е н т и н

Мій герцоге, не бачив я її.
Мене не допустили, та служниця
Переказала відповідь таку:

Ще сім наступних років без покрову
Її обличчя не побачить небо.
У одязі черниці день за днем
Вона обитель скроплювати буде
Росою сліз, щоб не могла зотліть
В засмученому серці ніжність брата,
Якого смерть у неї відняла.

Г е р ц о г

Якщо вже так вона платити вміє
Сестринського обов'язку данину,
То як вона зуміє полюбить,
Коли всі почуття і всі бажання
Уб'є кохання золота стріла!
Тоді її печінка, мозок, серце –
Довершеності вищої престולי –
Єдиним будуть зайняті царем! –
Ходімо в гай, де свіжість і мовчання:
У затінку миліше снам кохання.

Ідуть геть.

Сцена друга

Берег моря.
Входять В і о л а, к а п і т а н і матроси.

В і о л а
Яка країна перед нами, друзі?

К а п і т а н
Ми припливли в Ілірію, синьйоро.

В і о л а
Що мушу я в Ілірії робити,
Коли в полях Елізіума брат
Блукає тінню? Може, випадково
Він врятувався теж?

К а п і т а н
Цілком можливо.

Ви ж врятувались!

В і о л а

О, якби ж то так!

Який це був би випадок щасливий!

К а п і т а н

Я майже певен: так воно і є.

Коли розбився корабель об скелі

І всіх нас, хто лишилися живі,

Жбурляли хвилі у човні малому,

Ваш брат кмітливий прив'язав себе

Міцним канатом до уламка мачти,

Що серед хвиль гойдався, і поплив,

Як на хребті дельфіна Аріон.

І доки міг за ним я слідкувати,

Надійно він тримався серед хвиль.

В і о л а

(кидаючи гаманець)

Ось золото тобі у нагороду

За звістку, що дає мені надію

На порятунок брата. Ти цей край

Хоч трохи знаєш?

К а п і т а н

Знаю дуже добре.

Звідсіль мені лиш три години ходу

До місць, де народився я і ріс.

В і о л а

Хто править тут?

К а п і т а н

Один шляхетний герцог.

В і о л а

Яке його ім'я?

К а п і т а н

Зовуть Орсіно.

В і о л а

Орсіно? Пам'ятаю, батько мій

Розповідав, що він ще не жонатий.

Капітан

Він був ще не одружений тоді,
Коли останній раз я йшов у море,
А з того часу промайнув лиш місяць.
Та йшли чутки, – бо любить бідний люд
Базікати про справи іменитих, –
Що герцог закохався не на жарт
В Олівію.

Віола

А хто вона?

Капітан

Красуня,
Дочка старого графа, що помер
Десять років тому, залишивши її
На піклування спадкоємця-сина.
Той також скоро вмер і, як говорять,
Олівія, сумуючи за братом,
Відлюдницею в траурі живе.

Віола

Якби могла найнятись я до неї,
До часу приховавши від людей,
Хто я така!

Капітан

Нелегко це зробити:
Вона не хоче бачити нікого –
Ні герцога, ані його послів.

Віола

На вигляд, капітане, ти прямий;
Хоча природа в зовнішність шляхетну
Ховає часом зле й підступне серце,
Мені здається, що твоя душа,
Як в дзеркалі, в твоїх відбилась рисах.
Прощу тебе, – і щедра буде плата, –
Ти приховай, хто я, і дець добудь
Мені пристойний чоловічий одяг,
Щоб я пішла до герцога служити.

Шепни йому, що, певне, я кастрат...
Він буде задоволений: я граю
На різних інструментах і співаю.
Що далі? – доля вирішить прудка.
Хай правда не зірветься з язика.

К а п і т а н
Клянусь не прохопитись перед ним:
Ви будете кастратом, я – німим.

В і о л а
Спасибі. Тож веди мене до нього.

Ідуть геть.

Сцена третя

Дім Олівії.
Входять с е р Т о б і Б е л ч і М а р і я.

С е р Т о б і. Якого чорта моя племінниця так побивається за своїм покійним братом?
Запевняю, що горе – ворог життя.

М а р і я. А ви, сер Тобі, повертались би раніше додому. Коли ви бозна-де засиджуєтесь
до півночі, моя пані, ваша племінниця, просто виходить із себе.

С е р Т о б і. Ну і хай собі виходить на всі чотири сторони!

М а р і я. До того ж ви з'являєтесь у непристойному вигляді.

С е р Т о б і. А що в ньому непристойного? Найпристойніший для випивки одяг. І
чоботи хоч куди. А якщо нікуди, то хай вони подавляться власними халявами!

М а р і я. Ці гульбища і пиятика до добра вас не доведуть. Вчора про це говорила пані, я
сама чула. І ще вона згадувала про якогось дурника, котрого ви притягли вночі і
нав'язували їй у женихи.

С е р Т о б і. Це ти про кого? Про сера Ендрю Ег'ючика?

М а р і я. Звичайно, про нього.

С е р Т о б і. Він не гірший за будь-кого в Ілїрії.

М а р і я. А нам що з того?

С е р Т о б і. А те, що в нього три тисячі дукатів на рік.

М а р і я. Йому й на півроку цих дукатів не вистачить: він дурень і марнотратник.

С е р Т о б і. Як ти можеш таке казати? Він грає на віолі, говорить як по-писаному
кількома мовами і взагалі багата натура.

М а р і я. Справді, натуральний дурень. І не тільки дурень, а ще й задерика. Розумні
люди кажуть, що бути б йому давно покійником, якби його завзяття не стримувалось

боягузством.

С е р Т о б і. Присягаюся цим кулаком, вони брехуни і мерзотники, якщо мелють такі дурниці! Хто вони?

М а р і я. Ті, від кого я дізналася, що він щовечора напивається у вашому товаристві.

С е р Т о б і. Це тому, що ми п'ємо за здоров'я моєї племінниці. Я буду пити за неї, доки мені не замулить горлянку і є ще вино в Ілїрії. Боягуз і паскуда той, хто не п'є за мою племінницю, доки мозок у нього не закрутиться, наче дзиґа. Тихше, кралечко! Castiliano vulgo! Сюди йде сер Ендрю Ег'ючичирк.

Входить с е р Е н д р ю Е г'ю ч и к.

С е р Е н д р ю. Сер Тобі Белч! Як поживаєте, сер Тобі?

С е р Т о б і. Моє шанування, сер Ендрю!

С е р Е н д р ю. Вітаю вас, прекрасна злючко!

М а р і я. І я вас теж, добродію.

С е р Т о б і. Наддай, сер Ендрю, наддай!

С е р Е н д р ю. Хто це?

С е р Т о б і. Покоївка моєї племінниці.

С е р Е н д р ю. Наймиліша міс Наддай, я бажав би познайомитися з тобою поближче.

М а р і я. Моє ім'я Мері, добродію.

С е р Е н д р ю. Мила Мері Наддай...

С е р Т о б і. Ти не зрозумів, лицаре. "Наддай" — означає "сміливіше", "не бійся", "атакуй", "штурмуй".

С е р Е н д р ю. Ну, знаєте, ви стільки наговорили, що мені тепер до неї і підступитись страшно. Це і означає "наддай"?

М а р і я. Бувайте здорові, добродії!

С е р Т о б і. Якщо ти так її відпустиш, сер Ендрю, щоб тобі довіку не працювати шпагою!

С е р Е н д р ю. Щоб мені довіку не працювати шпагою, якщо я так тебе відпущу! Ти що, красунечко, думаєш, що водиш дурнів за носа?

М а р і я. Ні, лицаре, я не вожу вас за носа.

С е р Е н д р ю. А ти спрабуй, ось тобі моя рука.

М а р і я. Звичайно, думки ваші вільні, та не завадило б вам тримати їх на прив'язі. Віднесіть краще свою руку до погребу і гарненько почастуйте елем.

С е р Е н д р ю. Навіщо, моя рибко? Що означає твоя метафора?

М а р і я. Занадто вона немічна.

С е р Е н д р ю. Оце вірно. А в моїй руці і без елю досить сили. Так у чому сенс твого жарту?

М а р і я. Він зачерствий для ваших зубів.

С е р Е н д р ю. І багато їх у тебе?

М а р і я. Запас такий, що навіть пальці сверблять. А зараз я відпустила вашу руку, і жарти зникли.

Іде геть.

С е р Т о б і. Ну, лицаре, підкріпись-но склянкою канарського. Зроду не бачив, щоб тебе так майстерно укладали на обидві лопатки.

С е р Е н д р ю. Можливо, і не бачив... Хіба що канарське теж добряче уклало. Далєбі, мені інколи здається, що розуму в мене не більше, ніж у будь-якого християнина, чи навіть у будь-якої людини. Бо я їм багато яловичини, а вона шкодить моїй дотепності.

С е р Т о б і. Без сумніву.

С е р Е н д р ю. Якби я справді так думав, нізачо б не їв. Сер Тобі, завтра я від'їжджаю додому.

С е р Т о б і. Pourquoi, мій лицаре?

С е р Е н д р ю. Що означає "pourquoi"? Їхати чи не їхати? Жаль, що на вивчення мов я не витратив часу, який розтринькав на фехтування, танці та полювання! Я мав би розвивати себе!

С е р Т о б і. Твоєму волоссю це не потрібно.

С е р Е н д р ю. А до чого тут моє волосся?

С е р Т о б і. Як-то – до чого? Воно ж у тебе одвіку не завивалося.

С е р Е н д р ю. Ну то що? Хіба воно мені не личить?

С е р Т о б і. Дуже личить: висить, як льон на прялці. Ось женишся, і я ще подивлюсь, як дружина затисне тебе між коліними, та як почне прости – тільки тримайся!

С е р Е н д р ю. Їй-богу, завтра ж я від'їжджаю. Твоя племінниця не бажає мене бачити. А якби й побажала, десять проти одного, що я їй не сподобаюсь. До того ж, сам герцог залицяється до неї.

С е р Т о б і. Герцог тут ні до чого. Вона ніколи не вийде за чоловіка, який вищий від неї званням, багатством чи розумом. Я сам чув, як вона присягалась у цьому. Веселіше, брате! Не все ще втрачено.

С е р Е н д р ю. Ну добре, лишуся ще на місяць. Дивна я людина: інколи мені до душі лише бали та маскаради.

С е р Т о б і. Невже ти здатний на такі дурощі?

С е р Е н д р ю. Як і будь-хто інший в Ілїрії, не рахуючи тих, хто знатніші за мене. З ними я рівнятися не хочу.

С е р Т о б і. І ти вмієш танцювати гальярду, лицаре?

С е р Е н д р ю. Ще б пак! Я так умію стрибати козлом!

С е р Т о б і. Як на мене, козлом краще закушувати.

С е р Е н д р ю. А в стрибку назад мені немає рівних у всїй Ілїрії.

С е р Т о б і. То чому ж ці таланти нікому не відомі? Чому вони ховаються під запоною? Чи вони бояться пилу, як портрети місїс Молл? Чому ти не ходиш до церкви гальярдою і не повертаєшся додому курантою? На твоєму місці я ступав би джигою, а сцїв би виключно контрдансом. Як же так? Хіба можна на цьому світі приховувати свої таланти? Дивлячись на будову твоїх нїг, я завжди думав, що вони створені під зіркою гальярди.

С е р Е н д р ю. Так, литки в мене сильні і в помаранчових панчохах виглядають

непогано. А чи не пора нам випити?

С е р Т о б і. Що й лишається нам робити? Хіба ми не народжені під сузір'ям Козерога?

С е р Е н д р ю. Козерога? Це знаменує сутички і бійки.

С е р Т о б і. Ні, приятеле, це знаменує стрибки і танці. Покажи-но, як ти скачеш.

Вище! Ще вище! Чудово!

Ідуть геть.

Сцена четверта

Палац герцога.

Входять В а л е н т и н і В і о л а в чоловічому одязі.

В а л е н т и н. Якщо герцог і надалі буде такий прихильний до вас, Цезарію, ви далеко підете: він знає вас лише три дні – і ви вже не чужий.

В і о л а. Ви боїтеся або його мінливості, або мого недбальства, якщо маєте сумніви у продовженні його прихильності. Ви вважаєте, що герцог непостійний у своїх симпатіях?

В а л е н т и н. О ні, ніскільки.

В і о л а. Дякую вам. А ось і герцог.

Входять г е р ц о г, К у р і о та придворні.

Г е р ц о г

Чи бачив хто Цезарію? Де він?

В і о л а

Мій герцоге, я тут, до ваших послуг.

Г е р ц о г

(до придворних)

Подалі станьте всі. – Я прочитав,

Цезарію, тобі всю книгу серця,

Відкрив душі найглибші таємниці.

Олівії ти їх перекажи.

Біжи, лети до неї, милий друже,

Побач її, і не приймай відмови.

Скажи, що вріс ногами у поріг,

Не рушиш з місця, доки не побачиш.

В і о л а

Якщо її душа сумує так,

Як кажуть всі, – вона мене не прийме.

Г е р ц о г

Зухвалим будь, без дозволу ввірвись –
Це краще, ніж без успіху вернутись.

В і о л а

Якщо її побачу, що тоді?

Г е р ц о г

Відкрий тоді мою любов і вірність.
Розповідать про пристрасть і кохання
Цнотливості юнацькій більше личить,
Ніж досвідом багатому послу.

В і о л а

Не думаю, мій герцого.

Г е р ц о г

Ти – хлопчик.
Повір, тебе назвавши чоловіком,
Звели б ми наклеп на твою весну.
Твій рот рум'яний, як вуста Діани,
Високий голос чистий і дзвінкий.
Тобі б в театрі грати жіночі ролі.
Твоє сузір'я для твого посольства
Якраз годиться. Хай з тобою йдуть
Ось ці чотири. – Ні, якщо завгодно,
Ідуть усі. Мені одному легше. –
З удачею, мій хлопче, повернись
І заживеш привільно, наче герцог,
Зі мною долю ділячи свою.

В і о л а

Я докладу усіх своїх зусиль.
(на бік)
Нелегко вам дружину роздобути,
Бо я сама хотіла б нею бути!

Ідуть геть.

Сцена п'ята

Дім Олівії.

Входять М а р і я і Б л а з е н ь.

М а р і я. Ну, кажи, де ти таскався, або я рота не розкрию, щоб просити вибачення для тебе. Панночка повісить тебе за довгу відсутність.

Б л а з е н ь. Хай вішає. Хто добре повішений, той не ризикує втопитися.

М а р і я. Це чому ж?

Б л а з е н ь. Бо двом смертям не бути, а одної не минути.

М а р і я. Пісний дотеп. Знаєш, хто каже "двом смертям не бути"?

Б л а з е н ь. Хто, моя скоромнице?

М а р і я. Відважні воїни. А у тебе вистачає відваги лише на дурне базікання.

Б л а з е н ь. Що ж, дай Бог мудрості мудрим, а дурням – вдосконалювати свою дурість.

М а р і я. Тебе все ж таки повісять за те, що ти десь вештався так довго. Або виженуть. А хіба це для тебе не однаково, що повісять?

Б л а з е н ь. Краще добре висіти, ніж погано женитися. А якщо виженуть, то мені байдуже, доки літо надворі.

М а р і я. Отже, ти вже не чіпляєшся за це місце?

Б л а з е н ь. Не скажи. Дві зачіпки в мене ще лишилися.

М а р і я. Виходить, якщо одна урветься, залишиться інша. А як обидві луснуть, то штанці загубиш?

Б л а з е н ь. Вдало відбрила, їй-богу, вдало! Продовжуй далі, і, якщо сер Тобі припинить свою пиятику, ти будеш найдотепнішою із дочок Єви у всій Ілїрії.

М а р і я. Прикуси язика, крутію! Сюди йде господиня. Вибачись перед нею, та з розумом, – тобі ж краще буде.

Іде геть.

Б л а з е н ь. Дотепносте, якщо буде на те твоя воля, навчи мене веселим дурощам! Розумні люди, які вважають себе дотепними, часто пошиваються в дурні. А я, впевнений, що мені тебе бракує, можу здатися розумакою, бо, як казав Квініпал: "Краще розумний дурень, аніж дурний мудрець".

Входять О л і в і я та М а л ь в о л і о.

Благослови вас Бог, моя господине!

О л і в і я. Заберіть звідси це дурне створіння!

Б л а з е н ь. Чуєте, що каже господиня? Заберіть її звідси!

О л і в і я. Іди геть, порожній дурню! Бачити тебе не можу! Ти ведеш себе непристойно.

Б л а з е н ь. Ці вади, мадонно, можна виправити вином і доброю порадою. Дайте порожньому дурню побільше випити, і він не буде порожнім. Дайте непристойній людині добру пораду – і вона виправиться. А якщо не виправиться, покличте костоправа, той виправить. Все, що виправлене, тільки залатане: доброчесність, що

оступилася, залатана гріхом; а виправлений гріх залатаний доброчесністю. Годиться вам такий простий силогізм – добре, не годиться – що поробиш? Справжній рогоносець – нещастя, а краса – квітка. Господиня звеліла забрати дурне створіння? Ось я і кажу: заберіть її.

О л і в і я. Я наказала забрати тебе.

Б л а з е н ь. Яка жахлива помилка! Cusculus non facit monachum, а це означає, що ковпак блазня не псує мозку. Дозвольте вам довести, моя мадонно, що саме ви – дурне створіння.

О л і в і я. І ти це можеш зробити?

Б л а з е н ь. Без сумніву.

О л і в і я. Що ж, спробуй.

Б л а з е н ь. Для цього я повинен висповідати вас. Моя доброчесна мишко, відповідайте мені.

О л і в і я. Питай, все одно немає інших розваг.

Б л а з е н ь. Найдобріша мадонно, чому ти сумуєш?

О л і в і я. Тому, блазне, що в мене помер брат.

Б л а з е н ь. Я думаю, що душа його в пеклі, мадонно.

О л і в і я. Я знаю, блазне, що душа його в раю.

Б л а з е н ь. Мадонно, тільки дурень може сумувати через те, що душа його брата в раю. – Люди, заберіть звідси це дурне створіння!

О л і в і я. Що ви скажете про цього дурня, Мальволіо? Він, здається, починає виправлятися?

М а л ь в о л і о. Ще б пак! Він буде виправлятися, доки його не зведуть передсмертні корчі. Старість шкодить розумним людям, а дурнів вона вдосконалює.

Б л а з е н ь. Пошли тобі, Боже, ранню старість, щоб дурість твоя розквітла у всій красі! Сер Тобі поб'ється об заклад, що я не лисиця; та він і двома пенсами не поручиться, що ти не бовдур.

О л і в і я. Що ви на це скажете, Мальволіо?

М а л ь в о л і о. Дивуюсь, як ваша милість терпить цього бездарного мерзотника! Недавно при мені він знітився перед фіглярем з ярмарки, безмозким, як колода. Погляньте, йому зразу заціпило. Коли ви не смієтесь і не заохочуєте його, він двох слів не зв'яже. Далебі, розумаки, що сміються над найнятими блазнями, самі не кращі за цих дурнів.

О л і в і я. Мальволіо, у вас хворе самолюбство: воно не переварює жартів. Людина благородна, неупереджена і щиросердна вважає такі дотепи мильними бульбашками, а вам вони здаються гарматними ядрами. Блазень не може образити, навіть якщо він з усього знущається; так само, розумна людина не може знущатися, навіть якщо вона все засуджує.

Б л а з е н ь. Хай Меркурій тебе наділить вмінням прибрихувати за твої добрі слова про блазнів!

Входить М а р і я.

М а р і я. Пані, там біля воріт якийсь молодий чоловік дуже хоче вас бачити.

О л і в і я. Певне, від герцога Орсіно?

М а р і я. Не знаю, пані. Красивий юнак, і почет у нього немалий.

О л і в і я. А хто ж його не впускає?

М а р і я. Ваш родич, пані, сер Тобі.

О л і в і я. Забери його звідти, будь ласка: він завжди говорить нісенітниці. Соромно за нього.

Марія іде геть.

Ідіть і ви, Мальволіо. Якщо це посланець герцога, то я хвора чи мене немає вдома. Говоріть, що хочете, тільки спровадьте його.

Мальволіо іде геть.

Сам бачеш, блазне, що твої жарти старіють і вже нікого не смішать.

Б л а з е н ь. Ти так заступалась за нас, мадонно, ніби твоєму старшому сину на роду написано бути блазнем. Хай наповнить Юпітер його череп мозком, а то у одного з твоїх родичів – ось і він, до речі! – зовсім розм'якла ріа матер.

Входить с е р Т о б і.

О л і в і я. Слово честі, він уже випив! Дядечко, хто там біля воріт?

С е р Т о б і. Чоловік.

О л і в і я. Чоловік? Який чоловік?

С е р Т о б і. Чоловік там...(гикає) Чорти б взяли ці мариновані оселедці! – Як живеш, дурне?

Б л а з е н ь. Шановний сер Тобі!

О л і в і я. Дядю, дядю, ще зовсім рано, а ви вже в такому непристойному вигляді!

С е р Т о б і. Недостойному? Там хтось інший достоює за ворітьми.

О л і в і я. Та хто ж там, нарешті?

С е р Т о б і. Хоч би й диявол, якщо йому так подобається. Яке мені діло? Можете мені повірити. А втім, все одно. (Іде геть.)

О л і в і я. Блазне, на кого схожий п'яниця?

Б л а з е н ь. На дурня, божевільного і потопельника. Перший зайвий ковток робить його дурнем, другий – зводить його з розуму, а третій – топить.

О л і в і я. Піди-но, приведи судового пристава. Хай огляне тіло мого дядька: він у третьому ступені сп'яніння, отже, вже втопився. Послідкуй за ним.

Б л а з е н ь. Ні, мадонно, поки що він тільки втратив розум; доведеться дурню слідкувати за божевільним. (Іде геть.)

Повертається М а л ь в о л і о.

М а л ь в о л і о. Графине, цей молодий чоловік клянеться, що повинен будь-що говорити з вами. Я сказав, що ви хворі; він відповів, що знає це, і саме тому хоче вас бачити. Я сказав, що ви спите; це він також нібито знав наперед і стверджує, що через це йому особливо потрібно вас бачити. Що йому сказати, пані? Він озброєний проти будь-якої відмови.

О л і в і я. Скажіть йому, що я не хочу з ним розмовляти.

М а л ь в о л і о. Я це вже казав йому, та він запевняє, що буде стояти біля ваших воріт, як стовб біля дверей шерифа, і дочекається вас, навіть якщо з нього зроблять підпору для лавки.

О л і в і я. Якого роду ця людина?

М а л ь в о л і о. Звичайно, чоловічого.

О л і в і я. Та ні, якого роду чоловік?

М а л ь в о л і о. Дуже зухвалого. Хочете чи ні, та він до вас прорветься.

О л і в і я. Який він із себе? Скільки йому років?

М а л ь в о л і о. Для чоловіка недостатньо зрілий, для хлопчика недостатньо молодий; щось на зразок недозрілого стручка або зеленого яблука; ні те, ні се; між хлопчиком і чоловіком. Вродливе обличчя, говорить задиристо. З вашого дозволу, у нього ще молоко на губах не обсохло.

О л і в і я. Впусти його, та перше поклич Марію.

М а л ь в о л і о (кричить). Маріє, вас кличе графиня! (Іде геть.)

Входить М а р і я.

О л і в і я. Подай мені вуаль і накинь її на мене. Спробую ще раз вислухати посольство Орсіно.

Входять В і о л а і п р и д в о р н і.

В і о л а. Хто з вас шановна господиня цього дому?

О л і в і я. Звертайтеся до мене; я буду відповідати за неї. Що потрібно?

В і о л а. О, сліпуча, чарівна і незрівнянна красуне, скажіть мені, чи справді ви господиня цього дому? Я ніколи її не бачив, і мені не хотілось би даремно витратити свою красномовність: не кажучи про те, що я сам склав чудову промову, мені коштувало великих зусиль завчити її напам'ять. – Милі красуні, не насміхайтесь наді мною: я дуже вразливий, мене ображає найменша неповага.

О л і в і я. Звідки ви прийшли, добродію?

В і о л а. Мені важко сказати щось на додачу до того, що я завчив, а цього питання немає в моїй ролі. Люб'язна пані, дайте мені хоч якийсь доказ, що ви – господиня цього дому, щоб я міг розпочати промову.

О л і в і я. Ви комедіант?

В і о л а. Ні, моє глибоке серце. Та все ж, присягаюсь іклами хитрості, я дійсно не той, кого зображаю. То ви господиня?

О л і в і я. Якщо я не привласнюю нічийїх прав, то саме я.

В і о л а. Звичайно, якщо це ви, то ви їх привласнюєте. Бо те, що ви маєте віддати, ви вже не можете залишити собі. Втім, я перевищую свої повноваження. Зараз я висловлю хвалу на вашу честь, а потім перейду до суті справи.

О л і в і я. Розпочніть з головного, я звільняю вас від похвал.

В і о л а. Але я так старався їх завчити, і вони такі поетичні!

О л і в і я. Тим більше вони брехливі: лишіть їх для себе. Мені сказали, що ви зухвало вели себе біля моїх воріт. Я дозволила вам зайти, більше щоб поглянути на вас, аніж

щоб вас слухати. Якщо ви навіжений, то ідіть собі; якщо маєте розум, говоріть коротко. Я не маю бажання вступати в суперечки.

Марія. Чи не підняти вам вітрила? Курс – на двері.

Віола. Ні, милий юнго, я ще тут подрейфую. – Втихомирте, графине, вашого велетня!

Олівія. Кажіть, що вам треба?

Віола. Я – посланець.

Олівія. Напевне, вас послали з безчесним дорученням, якщо вам так важко викласти його. Виконуйте ваше доручення.

Віола. Воно призначене лиш для вашого слуху. Я прийшов не з оголошенням війни і не з вимогами данини. Гілка оливи у моїх руках, і я промовляю тільки слова миру.

Олівія. Одначе, почали ви нечемно. Хто ви і чого хочете?

Віола. Нечемності, яку я виявив, мене навчила недоброзичлива зустріч. Хто я і чого хочу, це така ж таємниця, як дівоча цнота. Для ваших вух – свята відвертість, для сторонніх – блюзнірство.

Олівія. Залиште нас. Послухаємо святу відвертість.

Марія і придворні виходять.

Отже, добродію, що каже текст?

Віола. Чарівна володарко...

Олівія. Дуже приємне твердження, і викладати його можна довго. Де зберігається оригінал тексту?

Віола. В грудях у Орсіно.

Олівія. В його грудях? В якій саме частині?

Віола. Якщо бути точним, то в глибині серця.

Олівія. Я вже читала його: це – єресь. Більше вам нічого сказати?

Віола. Ласкава пані, дозвольте мені поглянути на ваше обличчя.

Олівія. Хіба ваш герцог доручив вам вести перемовини з моїм обличчям? Ви, без сумніву, відхиляєтесь від тексту. Та ми відкриємо завісу і покажемо вам картину. Дивіться, добродію, ось така я зараз. (Відкидає вуаль.)

Віола. Чудова, якщо тільки все це створив Бог.

Олівія. Фарба міцна, добродію: не боїться ні дощу, ні вітру.

Віола

Картина справді надзвичайно гарна!

Обличчя, де рум'янець з білизною

Сама природа ніжно навела.

Було б жорстоко вам лягти в могилу

І не лишити світові відбиток

Такої дивовижної краси.

Олівія. Що ви, добродію, я не буду настільки жорстока! Я обов'язково звелю скласти опис моєї краси, як додаток до мого заповіту. На кожній частці та ознаці наклеять ярлик з найменуванням. Наприклад: перше – вуста, достатньо червоні; друге – два

синіх ока з віями до них; третє – одна шия, одне підборіддя... і тому подібне. Вас прислали, щоб оцінити мене?

В і о л а

Я зрозумів, що горді ви надміру,
Але в своїй гордині ви прекрасні.
Мій герцог любить вас. Таку любов
Зневажити не можна, хоч були б ви
Найпершою красунею у світі.

О л і в і я

А як мене кохає він?

В і о л а

Безмежно.
Його болючі стогони, як грім;
Пашать зітхання полум'ям, а сльози
Подібні до плодючого дощу.

О л і в і я

Він знає, що його я не люблю.
Не маю жодних сумнівів у тому,
Що він багатий, знатний, молодий,
Учений, щедрий, сильний і відважний;
Народ його шанує, навіть любить,
Та все-таки його я не люблю.
Він мусить це нарешті зрозуміти.

В і о л а

Якби кохав я так, як мій володар,
Згораючи в такій смертельній муці,
Відмову вашу не прийняв би я
І ваших слів не зрозумів би змісту.

О л і в і я

А що б зробили ви?

В і о л а

Собі курінь
Я сплів би десь під вашими дверима,
Щоб з нього до коханої волать.

Пісні писав би про любов нещасну
І голосно співав їх серед ночі.
Ім'я кричав би ваше, щоб луна
"Олівія!" розносила довколо.
Між небом і землею не змогли б
Ви спокою для себе відшукати,
Аж поки б ви не зглянулись.

О л і в і я
Багато
Могли б ви досягнути у житті.
Хто родом ви?
В і о л а
Картати долю – гріх,
Та рід мій вище, ніж дістався жереб:
Я – дворянин.

О л і в і я
До герцога вертайтесь.
Я не люблю його. Нехай не шле
Послів до мене. Ну, хіба що ви
Навідались колись би, на дозвіллі.
Розкажете, як вас прийняв Орсіно.
Прощайте. Ось вам. Дякую за труд.
(Протягує гаманець.)

В і о л а
Я не слуга. Сховайте гаманець:
Не я, а герцог прагне нагороди.
А я бажаю закохатись вам
У чоловіка із байдужим серцем.
Хай вашу пристрасть так зневажить він,
Як ви – кохання герцога Орсіно.
Жорстокосте прекрасна, прощавайте!
(Іде геть.)

О л і в і я
"Хто родом ви?" — "Картати долю гріх,
Та рід мій вище, ніж дістався жереб:
Я – дворянин". Клянусь, це справді так.
Твоє обличчя, мова, вчинки, розум –

Ось твій дворянський герб... Тихіше, серце!
Не герцог він, а тільки посланець.
Невже така заразна ця хвороба?
Я відчуваю, як нечутним кроком
Цей образ юний в очі увійшов.
Ну що ж, нехай. Мальволіо, сюди!

Повертається М а л ь в о л і о.
М а л ь в о л і о
Графине, я вже тут, до ваших послуг.

О л і в і я
Біжи за цим зухвалим юнаком,
За герцогським послом. Він тут залишив
Цей перстень, та мені його не треба.
Не хочу я Орсіно надавати
Якусь надію: не для нього я.
Якби юнак зайшов до мене завтра,
Я б пояснила все... Іди скоріше!

М а л ь в о л і о
Біжу, графине.

О л і в і я
Що роблю - не знаю,
Не розуму, очам лиш довіряю.
Не владні ми спокусу відхилить...
Хай буде так, як доля нам велить.

Іде геть.

ДІЯ ДРУГА

Сцена перша

Берег моря.
Входять С е б а с т ь я н і А н т о н і о.

А н т о н і о. Ви не хочете залишитися у мене? І не хочете, щоб я вас супроводжував?
С е б а с т ь я н. Не ображайтесь, не хочу. Моя зірка ледь блимає у мороку; доля до мене ворожа, що може зашкодити і вам. Тому я прошу дозволу нести мої злигоди в

самоті. Перекладати їх на ваші плечі було б поганою нагородою за вашу любов.

А н т о н і о. Скажіть принаймні, куди ви йдете?

С е б а с т ь я н. Ні, мій друже! Мій шлях – це безцільні мандри. Та ви, я бачу, надзвичайно скромна людина і навіть не намагаєтесь дізнатися про те, що я досі приховував. Тим легше мені самому розказати про себе. Знайте, Антонію, що зовуть мене Себастьяном, хоч я назвався Родріго. Батько мій був тим самим Себастьяном із Мессаліна, про якого, здається, ви чули. Після його смерті лишилися близнюки, народжені одночасно, – я і моя сестра. Чому не захотіло небо, щоб ми і вмерли в один час? Та цьому завадили ви, Антонію, бо за годину до того, як ви врятували мене від люті хвиль, моя сестра потонула.

А н т о н і о. Боже милосердний!

С е б а с т ь я н. Хоч і говорили, що ми з нею дуже схожі, люди визнавали її красунею. Я, звичайно, не міг поділяти з ними надмірного захоплення, одначе, сміливо скажу, що навіть чорна заздрість визнала би її серце прекрасним. Сестра моя потонула в солоній воді, а я і досі топлю пам'ять про неї в солоних сльозах.

А н т о н і о. Ви вже пробачте, що я погано доглядав за вами.

С е б а с т ь я н. О добрий Антонію! Пробачте мені, що завдав вам стільки клопоту.

А н т о н і о. Якщо ви не хочете в нагороду за відданість убити мене, дозвольте бути вашим слугою.

С е б а с т ь я н. Якщо ви не хочете знищити зробленого, тобто вбити того, кому врятували життя, не просіть мене про це. Попрощаймося відразу. Моє серце таке чуле – це спадок від матері, – що очі мої з найменшого приводу наповнюються сльозми. Я йду до герцога Орсіно. Прощайте. (Іде геть.)

А н т о н і о

Хай божя милість береже тебе!

Пішов би я з тобою, та багато

Я маю у палаці ворогів.

Ну, будь, що буде! Вслід за ним піду:

Можливо, вдруге відведу біду!

Іде геть.

Сцена друга

Вулиця.

Входить В і о л а, за нею М а л ь в о л і о.

М а л ь в о л і о. Чи не ви тільки що вийшли від графині Олівії?

В і о л а. Ви не помилились, добродію: я йшов не поспішаючи і встиг дійти лиш сюди.

М а л ь в о л і о. Графиня повертає вам цей перстень. Ви звільнили б мене від біганини, якби забрали його відразу. Крім того графиня просить вас втокмачити вашому герцогу, що він їй не потрібний. І останнє: не наслідуйте з'являтися до неї з дорученнями

герцога, – хіба що захочете розповісти, як він сприйняв її відповідь. Візьміть же перстень!

В і о л а

Цей перстень я від неї не приймаю.

М а л ь в о л і о. Ні, добродію, ви зухвало кинули його графині, і вона бажає, щоб так само його повернули. (Кидає перстень.) Якщо перстень вартий того, щоб нагнутися, – ось він лежить перед вами; якщо ні – хай дістанеться тому, хто його знайде. (Іде геть.)

В і о л а

Я персня не приносила їй... Дивно!

Так в чому ж справа? Боже борони!

Невже вона у мене закохалась?

Вона мені дивилася у очі

Так ніжно й невідривно, що язик

Почав у неї трохи спотикатись.

Без сумніву, Олівія послала

Цей перстень і похмурого гінця,

Щоб лиш мене до себе повернути.

Орсіно, перстень – це всього лиш привід,

А суть в мені. Якщо це справді так,

То краще б закохатись їй у мрію!

Мій одяг, бачу я, то хитрий засіб,

Який використовує лукавий,

Щоб в пастку легковірні йшли жінки.

Так без зусиль на воску наших душ

Брехня свої відображає риси.

Слабкі жінки, та їх нема вини,

Якщо такими створені вони.

Що буде з нами далі – невідомо.

Олівію Орсіно любить ніжно,

А я знедавна так люблю його!

Олівія ж у мене закохалась...

То що мені робити? Юнаку

Чекати марно на любов Орсіно.

Якщо ж я жінка, то які пусті

Олівії засліпленої мрії!

Потрібна часу праця копітка,

Сама я не розплутаю клубка.

Іде геть.

Сцена третя

Дім Олівії.

Входять с е р Т о б і та с е р Е н д р ю.

С е р Т о б і. Заходь, сер Ендрю. Хто до півночі не втрапив у ліжку, той все одно, що встав ні світ, ні зоря. А diluculo surgere – ти знаєш сам...

С е р Е н д р ю. Їй-богу, не знаю. Знаю тільки: хто пізно лягає, той лягає пізно.

С е р Т о б і. Невірний висновок, який мені огидний, як порожня пляшка. Хто ліг спати після півночі, той ліг у ранній час; отож, виходить: хто лягає спати запівніч, той лягає рано. Хіба наше життя не складається з чотирьох стихій?

С е р Е н д р ю. Так говорять, але я думаю, що воно складається з їжі та випивки.

С е р Т о б і. Ну, ти – мудрець! Давай же їсти й пити. – Гей, Маріє, вина!

Входить б л а з е н ь.

С е р Е н д р ю. Їй-богу, ось і дурень.

Б л а з е н ь. Як справи, гуляки? Чи ви бачили вивіску "Трое дурнів"?

С е р Т о б і. Ласкаво просимо, осяча голово! Заспіваймо разом застільної.

С е р Е н д р ю. Слово честі, у цього дурня чудовий голос. Я віддав би сорок шилінгів, щоб мати таке солодке горло і такі литки, як у цього блазня. До речі, ти відмінно клеїв дурня вчора ввечері, коли розповідав про Пігрогромітуса і вапіанців, які перетнули Квеубуський меридіан. Їй-богу, чудово! Я послав тобі шість пенсів для твоєї дівчини. Ти їх отримав?

Б л а з е н ь.

Так, я притримав їх для втіх,

Бо ніс Мальволіо – батіг,

І в моєї злючки

Не короткі ручки,

А мірмідонців не пускають

Туди, де випивають.

С е р Е н д р ю. Чудово! Смішніше цих нісенітниць нічого не придумаєш. А тепер заспівай.

С е р Т о б і. Чекаємо. Ось тобі шість пенсів. Співай!

С е р Е н д р ю. І від мене стільки ж: якщо один лицар дає...

Б л а з е н ь. Яку вам пісню – любовну чи повчальну?

С е р Т о б і. Любовну, любовну!

С е р Е н д р ю. Звичайно, любовну! Ненавиджу повчання.

Б л а з е н ь

(співає)

Де ти, мила, де блукаєш?

Чом в гаю не зустрічаєш

І не слухаєш мене?

Кинь ти сумніви й вагання!

Довгожданний час кохання

Швидко промайне.

С е р Е н д р ю. Їй-богу, чудово!

С е р Т о б і. Добре, добре.

Б л а з е н ь

(співає)

Нам любов на мить дається.

Хто веселий, хай сміється:

Щастя тане, наче сніг.

Серце б'ється, мов шалене.

Не барись, виходь до мене,

Доки час іще не збіг.

С е р Е н д р ю. Медоточивий голос, або я не лицар!

С е р Т о б і. Нестерпно солодкий!

С е р Е н д р ю. Солодкий і знадливий.

С е р Т о б і. Облесливий і нудотно-солодкий, якщо слухати носом. Ну як, утнемо застільну пісню, щоб небо пішло в танок? Злякаємо сичів хором, щоб у ткача три душі вимотати?

С е р Е н д р ю. Звичайно, утнемо. Я ж на застільних піснях собаку з'їв!

Б л а з е н ь. Певне, собака був музичний.

С е р Е н д р ю. Ще б пак! Давайте заспіваємо "Шахрая".

Б л а з е н ь. "Мовчи, мовчи, шахраю"? Тоді мені доведеться, лицаре, називати вас шахраєм.

С е р Е н д р ю. Ну, мене не вперше називають шахраєм. Заспівай, дурне. Вона починається: "Мовчи, мовчи!"

Б л а з е н ь. Я ніколи не почну, якщо буду мовчати.

С е р Е н д р ю. Добре, їй-богу, добре! Ну, починай!

Співають застільну пісню.

Входить М а р і я.

М а р і я. Що це за котячий концерт? Я не я, якщо пані вже не послала за управителем Мальволію і не звеліла йому вигнати вас за ворота.

С е р Т о б і. Твоя пані – лялька в марципані, Мальволію – стара перечниця, а я й вони – три веселуни. Чи я їй не родич? Не одної з нею крові? Теж мені, пані!

(співає)

"Жила на світі пані,

Носила сукні драні..."

Б л а з е н ь. Ох, і здорово ж він вміє клеїти дурня!

С е р Е н д р ю. Звичайно, вміє, коли захоче. І я теж. Тільки в нього виходить тонше, а в мене – натуральніше.

С е р Т о б і

(співає)

"Дванадцятого грудня..."

М а р і я. Заради Бога, тихіше!

Входить М а л ь в о л і о.

М а л ь в о л і о. Ви з глузду з'їхали, добродії? Опам'ятайтесь! Де ваш розум, де пристойність і совість? В такий пізній час гуркочете, мов п'яні мідники, розсілися тут, як в шинку, і горланите свої безсоромні пісні! Невже у вас немає поваги до графині, немає простого такту?

С е р Т о б і. Неправда, такт у піснях ми витримували. І взагалі – заткніться.

М а л ь в о л і о. Сер Тобі, я змушений говорити з вами відверто. Графиня доручила передати, що вона дає вам притулок як родичу, але не збирається терпіти ваші неподобства. Якщо ви здатні їх припинити, її дім до ваших послуг; якщо вважаєте за краще покинути його, вона охоче з вами розпрощається.

С е р Т о б і (співає). "Прощай, племіннице, настав розлуки час..."

М а р і я. Не треба, сер Тобі!

Б л а з е н ь (співає). "В його очах веселий запал згас..."

М а л ь в о л і о. Ось ви як?

С е р Т о б і (співає). "Та не помру я, ні!"

Б л а з е н ь (співає). "Горлатиму пісні!"

М а л ь в о л і о. Це робить вам велику честь.

С е р Т о б і (співає). "Його я прожену!..."

Б л а з е н ь (співає). "Не віриться, ану!"

С е р Т о б і (співає). "Щоб дурень не підносив голови".

Б л а з е н ь (співає). "Я певен, що злякаєтеся ви".

С е р Т о б і. Збився з такту, блазне: тепер брешеш ти. – А ти що за птиця, управителе? Думаєш, якщо ти вже такий святий, то не буде на світі ні пирогів, ні пива?

Б л а з е н ь. Так, імбирне пиво добряче дере горло, присягаюсь святою Анною.

С е р Т о б і. Маєш рацію. – А ти, добродію, іди-но геть і натри свій ланцюг хлібною м'якушкою. – Маріє, принеси вина!

М а л ь в о л і о. Якби ви хоч трохи дорожили прихильністю графині, шановна Мері, ви б не потакали цьому безпутству. Клянусь цією рукою, господиня про все знатиме.

Іде геть.

М а р і я. Іди, воруши вухами!

С е р Е н д р ю. От була б потіха – викликати його на поєдинок, а самому не з'явитись і лишити його в дурнях! Це – ніби випити на порожній шлунок!

С е р Т о б і. А ти спробуй, друже! Я напишу за тебе виклик або, якщо хочеш, передам твоє обурення на словах.

М а р і я. Дорогий сер Тобі, потерпіть хоч ніч! Господиня місця собі не знаходить, відколи був у неї молодий герцогський посол. А з мосьє Мальволіо я впораюся сама. Якщо я не зумію його пошити в дурні і зробити посміховиськом для всіх, то вважайте мене круглою дурепою, що скочується навіть з власного ліжка. Я знаю, як це зробити.

С е р Т о б і. Ану, розкажи і нам, що ти знаєш.

М а р і я. Мені інколи здається, що він пуританин.

С е р Е н д р ю. Якби я в це повірив, то побив би його, як собаку!

С е р Т о б і. Як? Тільки за те, що він пуританин? Де твої переконливі підстави, дорогий лицаре?

С е р Е н д р ю. Переконливих підстав я не маю, але причин у мене достатньо.

М а р і я. Та який він, у біса, пуританин! Він – флюгер, що обертається за вітром; осел, який завчив напам'ять правила пристойності і сипе їх пригорщами; самовдоволений бовдур, який повірив у власну досконалість і свято вірить, що варто жінці поглянути на нього, і вона відразу в нього закохається. Ця вада прекрасно допоможе моїй помсті.

С е р Т о б і. А що ти зробиш?

М а р і я. Я підкину йому заплутане любовне послання і так опишу його литки, ходу, бороду, вираз очей, чоло і колір обличчя, що він обов'язково впізнає свій портрет. Я вмію копіювати почерк графині, вашої племінниці, так вправно, що, знайшовши якусь забуту записку, ми з нею не можемо розібратись, хто її писав.

С е р Т о б і. Відмінно! Я вже чую, в чому справа.

С е р Е н д р ю. Здається, і мені в ніс ударило.

С е р Т о б і. Мальволіо вирішить, що листа написала моя племінниця і що вона закохалася в нього.

М а р і я. На цього коника я і збираюсь поставити.

С е р Е н д р ю. І цей коник зробить його ослom.

М а р і я. Ще й яким ослom!

С е р Е н д р ю. О, це буде чудово!

М а р і я. Королівська потіха, будьте певні. Я знаю: мої ліки на нього подіють. Я заховую вас обох і блазня на додачу десь поблизу від місця, де він знайде листа. Побачите, як він буде його тлумачити. А поки що – спати, і хай вам присниться ця потіха. На добраніч.

Іде геть.

С е р Т о б і. Добраніч, Пентезілеє!

С е р Е н д р ю. Чудове дівчисько, щоб я провалився!

С е р Т о б і. Чистокровна гонча, ще й палко в мене закохана.

С е р Е н д р ю. Мене вже колись теж палко кохали.

С е р Т о б і. Ходімо спати, лицаре. Доведеться тобі ще раз послати за грошима.

С е р Е н д р ю. Якщо я не підчеплю вашої племінниці, то кепські мої справи.

С е р Т о б і. Пошли за грошима, лицаре. Якщо вона врешті не стане твоєю, можеш звати мене кульгавою шкапою.

С е р Е н д р ю. Буду звати, а там вже як хочете.

С е р Т о б і. Ну, ідемо, ідемо! Я приготую грогу. Лягати спати вже пізно. Ходімо, лицаре, ходімо.

Ідуть геть.

Сцена четверта

Палац герцога.

Входять герцог, Віола, Куріота інші.

Герцог

Бажаю співу я. – Привіт вам, друзі! –

Цезарію, хотів би я почути

Ту пісню, старовинну і просту,

Яку вночі ми слухали учора.

Вона мені лікує краще душу,

Аніж бездумні і дзвінкі пісні

Сучасного зманіженого віку.

Один куплет для мене заспівайте.

Куріо. Вибачте, ваша світлосте, тут немає того, хто вміє співати цю пісню.

Герцог. А хто це був?

Куріо. Фесте, блазень, який дуже подобався батькові графині Олівії. Він, певне, десь поблизу.

Герцог

Знайдіть його. – А ви, музики, грайте.

Куріо виходить. Лунає музика.

Цезарію, коли ти сам полюбиш,

Страждаючи, про мене ти згадай.

Закохані усі такі, як я:

Знервовані, мінливі, норовливі.

І тільки милий образ в їх душі

Незмінний вічно... Як тобі цей наспів?

Віола

Він шле своє відлуння до престолу,

Де владарює виключно любов.

Герцог

Ну, що ж? Твої слова напрочуд вдалі.

Хоч юний ти, та можу присягнутись,

Що ти в очах коханих вже шукав

Жаданий відгук. Чи не так, мій хлопче?

Віола

Це правда: ви в моє проникли серце.

Герцог

Яка вона?

Віола

Вона така, як ви.

Г е р ц о г

Поганий вибір. А якого віку?

В і о л а

За вас не старша.

Г е р ц о г

Ой, яка стара!

Молодшою дружина має бути

За чоловіка, і тоді вона,

Всі звичаї від нього перейнявши,

Міцніше в душу зможе увійти.

Хоч ми себе усюди вихваляєм,

Та ми в коханні більше за жінок

Капризні, непостійні й легковажні.

В і о л а

Мій герцоге, і я такої ж думки.

Г е р ц о г

Отож, молодшу пошукай для себе,

Бо швидко охолоне почуття.

Жінки, немов троянди: день настане –

Розквітне квітка і за мить зів'яне.

В і о л а

Як жаль мені, одначе, квіти всі,

Що часто гинуть в розквіті й красі!

К у р і о повертається з б л а з н е м.

Г е р ц о г

А, ти прийшов! Скоріше нас порадує,

Мені вчорашню пісню заспівавши.

Вона стара, печальна і проста.

Її, зібравши хліб, співають жниці,

В'язальниці під ніс собі мугичуть,

Коли свої мережива плетуть.

У ній багато щирості і правди,

Як взагалі у сивій давнині.

Б л а з е н ь

Накажете мені розпочинати?

Г е р ц о г

Так-так, тебе я слухаю, співай.

Б л а з е н ь

(співає)

"Не барись, моя смерте, прийди!

Хай мене заспокоїть могила

І загасить в очах назавжди

Образ жінки, яка розлюбила.

Час в душі його досі не стер,

О кохана!

Тільки смерть мені мила тепер

І жадана.

Оддалік від проїжджих доріг

Поховайте в місцині затишній,

Щоб прийти на могилу не міг

Перехожий чи друг безутішний,

Щоб закоханий там не зітхав,

Гірко й скрушно,

Щоб один я в могилі лежав

Незворушно".

Г е р ц о г

Ось, голубе, візьми собі за труд.

Б л а з е н ь. Який же це труд, володарю? Для мене співати – насолода!

Г е р ц о г

Тоді візьми собі за насолоду.

Б л а з е н ь. Справедливо, володарю: за насолоду рано чи пізно треба розплачуватись.

Г е р ц о г

Пробач, та нам потрібно розпрощатись.

Б л а з е н ь. Хай береже тебе бог меланхолії; а кравець хай пошиє для тебе камзол із мінливої тафти, бо твоя душа – то справжній опал. Людей з такою постійною вдачею

потрібно посилати в море, щоб вони займалися чим доведеться, не знаходячи свою мету; бо коли не знаєш, куди йти, то зайдеш якнайдалі. Прощайте. (Іде геть.)

Г е р ц о г

Залиште нас.

Курію і придворні виходять.

Цезарію, піді-но

До гордої жорстокості ще раз.

Скажи їй, що любов моя над світом,

Як небо над землею, піднеслася.

Їй не потрібен бруд земних угідь.

Скажи, що всі дарунки, всі багатства,

Їй надані швидкоминучим щастям,

Мені байдужі. Лиш її краса,

Безмірної довершеності диво,

Що втілене природою у ній,

Приваблює мене непереборно.

В і о л а

Якщо ж вона кохати вас не може?

Г е р ц о г

Я відповідь подібну не прийму.

В і о л а

Та ви повинні! Уявіть собі,

Що жінка – і, можливо, з вами поруч

Вона існує – закохалась в вас,

Як ви в свою Олівію, а чує

Від вас постійно тільки: "Не люблю!"

Відмовою їй знехтувати можна?

Г е р ц о г

Жіночі груди витримать не здатні

Такі пориви пристрасті могутні,

Як у моєму серці. Їх серця

Вмістити і затримати безсилі

Таку любов. Жіночі почуття,

Скоріш за все, – звичайний голод плоті.

Їм тільки варто втамувать його –

І настають нудота і пересит.

Моя ж любов, як море, ненаситна!

Ні, хлопче мій, любити так мене,
Як я люблю Олівію, не може
На світі жодна жінка.

В і о л а
І одначе,
Я знаю...

Г е р ц о г
Що, Цезарію, ти знаєш?

В і о л а
Як сильно люблять інколи жінки.
Не менш, ніж ми, вони в любові вірні.
Мій батько мав дочку, що закохалась
Так, як, можливо, я кохав би вас,
Коли б я нею був.

Г е р ц о г
Ну що ж, розкажуй,
Що сталося далі.

В і о л а
Все її життя,
Неначе аркуш чистого паперу.
Вона мовчала про свою любов,
Та цей секрет, немов черв'як у квітці,
Точив рум'янець на її щоках.
Задумлива, бліда і непорушна,
Як статуя Терпіння з кладовища,
Стражданням посміхалася вона.
Невже це не любов? Звичайно, нам,
Чоловікам, усе дається легше.
Ми часто неуважні і сліпі,
На клятви щедрі, на любов скупі.

Г е р ц о г
Сестра твоя зів'яла від любові?

В і о л а
Мій герцоге, у батька я тепер –

Усі сини і дочки. Хоч, можливо...

Чи не пора рушати до графині?

Г е р ц о г

Так, поспішай! І передай ти їй

Оцей коштовний перстень у дарунок.

Нехай хоч він жорстокій доведе:

Любов не відступає і не жде!

Ідуть геть.

Сцена п'ята

Сад Олівії.

Входять с е р Т о б і, с е р Е н д р ю і Ф а б і а н.

С е р Т о б і. Чи йдеш із нами, синьйоре Фабіане?

Ф а б і а н. Звичайно, йду. Щоб мені зваритись у меланхолії, якщо я втрачу хоч дрібку цієї потіхи!

С е р Т о б і. Чи не радів би ти, коли б цьому мерзотнику, цьому нікчемному псові наробили страму привселюдно?

Ф а б і а н. Я стрибав би до стелі! Ви ж знаєте, це він позбавив мене милості графині через цькування ведмедя.

С е р Т о б і. Зараз ми йому таке цькування влаштуємо, що він позеленіє від злості. Чи не так, сер Ендрю?

С е р Е н д р ю. Луснути нам на місці, якщо не влаштуємо.

С е р Т о б і. А ось і наше мале бісенятко.

Входить М а р і я.

Що нового, мій індійський скарбе?

М а р і я. Скоріше сховайтеся за кущами: сюди іде Мальволіо. Він зараз на осонні півгодини навчав хорошим манерам свою власну тінь. Слідкуйте за ним, якщо хочете потішитись. Я певна, що цей лист зробить з нього замріяного бовдура. Ховайтесь, бо кінець нашому жарту! (Чоловіки ховаються.) А ти лежи тут (Кидає на землю лист). Сюди пливе рибка, що тільки на лестощі клює. (Іде геть.)

Входить М а л ь в о л і о.

М а л ь в о л і о. Все залежить від випадку, від щасливого випадку. Марія якось сказала мені, нібито я подобаюсь графині. І сама графиня одного разу натякнула, що доведись їй закохатись, то тільки в таку людину, як я. І поводитьсь зі мною вона значно шанобливіше, ніж з іншими домочадцями. Який із цього висновок?

С е р Т о б і. От самовпевнена скотина!

Ф а б і а н. Тихіше! Ці мудрування роблять з нього індика: бач як виступає і розпускає

пiр'я!

С е р Е н д р ю. Руки чешуться вiдлупцювати його!

С е р Т о б і. Тихше!

М а л ь в о л і о. Стати графом Мальволіо!

С е р Т о б і. Ох, скотина!

С е р Е н д р ю. Пристрелити б його на мiсцi!

С е р Т о б і. Тихше, тихше!

М а л ь в о л і о. Тому є приклади: графиня Стрейчі вийшла заміж за власного камердинера.

С е р Е н д р ю. Згинь, Ієзавелю!

Ф а б і а н. Тихше! Тепер він зовсім замріявся: його аж розпирає від уяви.

М а л ь в о л і о. Я вже три місяці одружений з нею, і от сиджу в своєму кріслі під балдахіном...

С е р Т о б і. Вибити б йому око каменем!

М а л ь в о л і о. ...оточений своїми слугами, одягнений в оксамитовий халат, тільки-но вставши з ліжка, де ще спить Олівія...

С е р Т о б і. Побий тебе грім!

Ф а б і а н. Тихше, тихше!

М а л ь в о л і о. ...і тут на мене знаходить примха; я повільно оглядаю слуг, ніби нагадую, що добре б їм знати своє місце, як я знаю своє, і наказую покликати мого родича, сера Тобі.

С е р Т о б і. Щоб ти луснув!

Ф а б і а н. Тихше! Тихше! Тихше! Слухайте!

М а л ь в о л і о. Семеро слуг покірно біжать за ним, а я продовжую похмуро сидіти і, можливо, заводжу годинника або граю своєю... якоюсь дорогоцінною дрібничкою. Входить Тобі, низько кланяється мені...

С е р Т о б і. Невже лишити його живим?

Ф а б і а н. Тихше! Хоч би слова із вас тягнули кінцями.

М а л ь в о л і о. Я простягаю йому руку, ось так, пом'якшуючи свій владний погляд милостивою посмішкою...

С е р Т о б і. І Тобі не дасть тобі в морду?

М а л ь в о л і о. ...і кажу: "Mon cher Тобі, оскільки ласкава доля з'єднала мене з твоєю племінницею, то я маю право зробити тобі зауваження".

С е р Т о б і. Що, що?

М а л ь в о л і о. "Ти повинен кинути пияцтво..."

С е р Т о б і. Осел!

Ф а б і а н. Потерпіть ще, а то ми все зіпсуємо.

М а л ь в о л і о. "...Крім того, ти витрачаєш свій безцінний час з цим бовдуром..."

С е р Е н д р ю. Це про мене, будьте певні.

М а л ь в о л і о. "...з якимось сером Ендрю".

С е р Е н д р ю. Я так і знав, що він про мене, бо багато хто зове мене бовдуром.

М а л ь в о л і о. А що це тут лежить перед нами? (Піднімає лист.)

Ф а б і а н. Ось рибка і клюнула!

С е р Т о б і. Тихше! Хоч би бог жартів напоумив його читати вголос!

М а л ь в о л і о. Присягаюсь життям, це почерк графині! Її "бе", її "ве", її "пе"; і велике "ен" вона завжди так пише. Без сумніву, її рука, нема про що й спере— чатись!

С е р Е н д р ю. Її бе, її ве, її пе... Що це означає?

М а л ь в о л і о. "Невідомому предмету моєї любові з найкращими побажаннями". Це її стиль. З вашого дозволу, печатко. Акуратніше! І печатка з головою Лукреції: вона завжди користується нею. Цікаво, кому це вона пише?

Ф а б і а н. Загруз по вуха!

М а л ь в о л і о

(читає)

"Я таємницю бережу,

В своїй душі лелію.

Кого люблю - я не скажу,

Зізнатися не смію".

"Кого люблю - я не скажу..." А далі як? "Зізнатися не смію". А що, як це про тебе, Мальволіо?

С е р Т о б і. Повісити б тебе, собако!

М а л ь в о л і о

(читає)

"Накази можу віддавать

Тому, кого жадаю.

Але боюсь його назвать

І мовчки я страждаю.

Кумир душі - М.О.А.І.

Про нього всі думки мої".

Ф а б і а н. Оце так головоломка!

С е р Т о б і. Ну і дотепна дівка!

М а л ь в о л і о. "Кумир душі - М.О.А.І." Це треба добре обміркувати, обміркувати, обміркувати...

Ф а б і а н. Яку тухлу наживку вона йому підкинула!

С е р Т о б і. І як жадібно сокіл на неї кинувся!

М а л ь в о л і о. "Накази можу віддавать..." Звичайно, вона може мені наказувати; я їй служу, вона моя господиня. Це зрозуміло кожній розумній людині, тут все ясно. А кінець? Що може означати такий порядок літер? Якби вони склалися у моє ім'я... Чекай! М.О.А.І...

С е р Т о б і. Хай поламає собі голову! Він збився зі сліду.

Ф а б і а н. Нічого, навіть шолудивий пес його знайде: від нього тхне, як від лисиці.

М а л ь в о л і о. "М" — Мальволіо, так починається моє ім'я.

Ф а б і а н. Хіба я не казав, що він справиться? У нього дивовижний нюх!

М а л ь в о л і о. "М" — а далі все переплутано і нічого не виходить: замість "А" стоїть "О".

Ф а б і а н. Цим "О", сподіваюсь, все і закінчиться.

С е р Т о б і. Так, або я його лупцюватиму, доки він не закричить: "О!"

М а л ь в о л і о. Далі стоїть "А.І."

Ф а б і а н. "Айкати" тобі ще довго доведеться від наших насмішок.

М а л ь в о л і о. "М.О.А.І." — це вже не так ясно, як спочатку. Та якщо натиснути, все стане на своє місце, тому що кожна з цих літер є в моєму імені. А далі пішла проза. (Читає.)

"Якщо цей лист потрапить до твоїх рук, гарненько поміркуй. Волею долі я стою вище за тебе. Але не бійся величі: одні народжуються великими, другі досягають величі, третім вона дарується. Фортуна простягає тобі свою руку. Душею і тілом вчепись у своє щастя. А щоб привчитись до того, чим ти можеш стати, скинь убогу шкарлупу і з'явись переродженим. Будь грубим з моїм родичем, зневажливим з челяддю; категорично висловлюйся про державні справи; здивуй усіх незвичністю поведінки. Це радить тобі та, що зітхає за тобою. Згадай, хто хвалив твої жовті панчохи, хто завжди бажав тебе бачити у схрещених підв'язках. Згадай, кажу тобі! Сміливіше, і ти досягнеш усього, якщо побажаєш. Якщо ж ні, то лишайся назавжди дворецьким, нікчемним слугою, не гідним торкнутися руки Фортуни! Прощай. Та, що помінялась би з тобою званням.

Щаслива Нещасливиця"

Тепер я мов серед рівного поля у сонячний день: усе видно, не заблукаєш. Так, я буду зневажливим, я почну читати політичні трактати, я буду глумитися над сером Тобі, я порву низькі знайомства. До останньої волосини стану таким, як потрібно. Тепер вже я не обдурюю себе, не даю уяві жартувати над собою. Немає сумнівів, що графиня мене любить. Днями вона хвалила мої жовті панчохи і схвалювала схрещені підв'язки. В цьому листі вона зізнається мені в коханні і натяками вчить одягатися так, як їй подобається. Хвала небу, я щасливий! Я буду пихатим і загадковим, в жовтих панчохах, пов'язаних навхрест. Слава богам і моїй щасливій зірці! Але тут ще є приписка. (Читає.)

"Ти не можеш не здогадатися, хто я. Якщо ти приймаєш мою любов, покажи це своєю посмішкою. Тобі так личить, коли ти усміхаєшся; тому прошу тебе, мій коханий, завжди посміхайся в моїй присутності".

Дякую вам, боги! Я буду посміхатися, я зроблю все, що ти побажаєш. (Іде геть.)

Ф а б і а н. Такої вистави я не проміняв би на пенсію в тисячу золотих від перського шаха!

С е р Т о б і. За цю вигадку я готовий женитись на цьому дівчиську!

С е р Е н д р ю. І я готовий.

С е р Т о б і. Я не взяв би іншого посагу, крім ще такого жарту.

С е р Е н д р ю. І я не взяв би.

Ф а б і а н. А ось і наша витівниця.

Входить М а р і я.

С е р Т о б і. Слухай, моя амазонко, вимагай, чого хочеш! Зроби з мене стільчик для

своїх ніжок, якщо хочеш.

С е р Е н д р ю. Або з мене.

С е р Т о б і. Або накажи програти в шашки мою свободу і стати твоїм рабом.

С е р Е н д р ю. Може, й мені стати?

С е р Т о б і. Ти занурила Мальволію в такий солодкий сон, що він зійде з розуму, коли прокинеться.

М а р і я. Ні, скажіть правду, подіяло на нього?

С е р Т о б і. Як горілка на повитуху.

М а р і я. В такому разі, якщо хочете побачити плоди цієї витівки, посліdkуйте за його першою зустріччю з графинею: він одягне жовті панчохи, – а вона не може терпіти цей колір, – перев'яже їх навхрест, – а вона ненавидить цю моду, – і буде їй посміхатися, – а це так не відповідає її теперішній меланхолії, що вона неодмінно розізлиться на нього. Якщо хочете бачити це, то ідіть за мною.

С е р Т о б і. За таким дотепним чортеням – хоч до воріт пекла!

С е р Е н д р ю. І я до воріт.

Ідуть геть.

Д І Я Т Р Е Т Я

Сцена перша

Сад Олівії.

Входять В і о л а і Б л а з е н ь з бубном.

В і о л а. Помагай боже тобі і твоїй музиці, приятелю. Як поживаєш при бубні?

Б л а з е н ь. Ні, добродію, я поживаю при церкві.

В і о л а. Хіба ти священик?

Б л а з е н ь. Не зовсім, добродію. Просто мій дім стоїть біля церкви, отже я поживаю при церкві.

В і о л а. В такому разі, ти міг би сказати про короля, що він придурак, тому що при ньому знаходиться дурень; а церква забубонить, якщо ти з бубном станеш перед нею.

Б л а з е н ь. Ваша правда, пане. Ну й часи настали! Хороший жарт немов кишеня: кожен спритник виверне його навиворіт.

В і о л а. Маєш рацію: варто трохи пограти словом, як його вже ялозить уся вулиця.

Б л а з е н ь. Тому-то, пане, я хотів би, щоб у моєї сестри не було імені.

В і о л а. А чому все ж таки?

Б л а з е н ь. Бо ім'я – це слово. Хтось пограє її іменем і, дивись, вона зробиться вуличною. Слова стали продажними відтоді, як їх зганьбили колодками.

В і о л а. І ти можеш це довести?

Б л а з е н ь. Бачите, пане, без слів довести це неможливо; а слова так забрехались, що мені огидно ними доводити правду.

В і о л а. Бачу, що ти – веселий хлопець і не дорожиш нічим на світі.

Б л а з е н ь. Ні, пане, дечим я все-таки дорожу. А от вами, правду кажучи, не дорожу. Якщо це означає не дорожити нічим, то ви, пане, ніщо.

В і о л а. Ти часом не дурень графині Олівії?

Б л а з е н ь. Що ви, пане! Графиня Олівія не терпить дурості; вона не заведе собі дурня, доки не вийде заміж. А чоловік і дурень схожі, як оселедець із сардиною, тільки чоловік – більший. Я у графині не дурень, а головний словоблуд.

В і о л а. Днями я бачив тебе у герцога Орсіно.

Б л а з е н ь. Дурість, добродію, блукає світом, як сонце, і всюди встигає світити. Мені було б дуже жаль, коли б вона рідше відвідувала вашого володаря, ніж мою господиню. До речі, я вже, здається, зустрічав тут вашу премудрість?

В і о л а. Ну, якщо ти взявся за мене, то краще мені піти. Ось, візьми собі. (Дає йому гроші.)

Б л а з е н ь. Хай пошле тобі Юпітер бороду з наступної партії волосся!

В і о л а. Правду кажучи, я сам сумую за бородою (на бік), тільки не на власному підборідді. – Твоя господиня вдома?

Б л а з е н ь (показуючи монету). А ви не думаєте, пане, що якби їх було двоє, то вони б розплодилися?

В і о л а. Звичайно, якби їх скласти разом і пустити в обіг.

Б л а з е н ь. Я охоче зобразив би Пандара Фригійського, щоб здобути Крессіду для цього Троїла.

В і о л а. Я тебе зрозумів: ти вправно жебрачиш.

Б л а з е н ь. Сподіваюся, пане, мені буде просто вижебрати жебрачку: Крессіда була жебрачкою. Графиня вдома, добродію. Я доповім їй, звідки ви з'явилися, але хто ви такий і що вам потрібно, відомо лише небу; я сказав би – лише стихіям, але слово надто затаскане. (Іде геть.)

В і о л а

Цей блазень дуже добре клеїть дурня.

Потрібний розум для такої ролі,

Бо тих, над ким смієшся, треба знати,

Характер відчувати, настрій, час

І бити на льоту, мов дикий сокіл,

Зустрічну здобич. Ремесло таке

Не легше вміння зображати мудрість.

Розумний дурень – душ людських знавець –

То більша рідкість, ніж дурний мудрець.

Входять с е р Т о б і та с е р Е н д р ю.

С е р Т о б і. Благослови вас Бог, пане.

В і о л а. І вас також, добродію.

С е р Е н д р ю. Dieu vous garde, monsieur.

В і о л а. Et vous aussi; votre serviteur.

С е р Е н д р ю. Сподіваюсь, що так – і я до ваших послуг.

С е р Т о б і. Чи не ввійдете ви у цей дім? Моя племінниця бажає, щоб ви ввійшли, якщо ви рухаєтесь у цьому напрямку.

В і о л а. Я тримаю курс на вашу племінницю, мій пане; я хочу сказати, що вона і є метою моєї подорожі.

С е р Т о б і. Тоді випробуйте свої ноги, добродію; приведіть їх у рух.

В і о л а. Мої ноги краще розуміють мене, ніж я ваші вирази.

С е р Т о б і. Я хочу сказати – заходьте, добродію.

В і о л а. Я відповім на це дією. Але нас випередили.

Входять О л і в і я і М а р і я.

О моя довершена господине, хай пролле на вас небо потік пахощів!

С е р Е н д р ю. Цей хлопець майстерно лестить! "Потік пахощів" — добре сказано.

В і о л а. Моє доручення, графине, призначене лише для вашого витонченого і доброзичливого слуху.

С е р Е н д р ю. "Пахощі", "витончений", "доброзичливий" — ця трійця буде в мене напихваті.

О л і в і я. Закрийте ворота саду, і хай ніхто не заважає мені вислухати його.

Сер Ендрю, сер Тобі та Марія ідуть геть.

Дайте мені вашу руку.

В і о л а.

До ваших послуг.

О л і в і я

Як зоветесь ви?

В і о л а

Цезарію слуга ваш вірний зветься.

О л і в і я

Ви – мій слуга? Який нестерпний світ

Відтоді, як поштивістю назвали

Отруту лестощів! Ви служите Орсіно.

В і о л а

Він служить вам, а я служу йому.

І через це я – ваш слуга покірний.

О л і в і я

Що він мені? Якби його душа

Була листком несписаним паперу,

А не відбитком образу мого!

В і о л а

А я хотів би образом Орсіно
Заповнить вашу душу.

О л і в і я

Я прошу
Ніколи не нагадувать про нього.
Якби ви захотіли розказати,
Що інший хтось закоханий у мене,
То більше би потішили мій слух,
Ніж музикою сфер.

В і о л а

О господине!
О л і в і я
Благаю вас послухати мене.
В минулий ваш візит я необачно,
Немов би зачарована, услід,
Щоб повернути вас, послала перстень,
Обманом цим принизивши себе,
Слугу і навіть вас. Тепер чекаю
Я осуду за цю невинну хитрість,
Яку не зрозуміть ви не могли.
Що ви тоді подумали про мене?
Припнувши до ганебного стовпа,
Ви честь мою караєте бичами
Своїх думок безжалісних? Кажіть!
Вам ясно все. Лише прозорий шовк
Від вас ховає безпорадне серце.

В і о л а

Мені вас жаль.

О л і в і я

Це – до любові крок.

В і о л а

Ні, анітрохи. Всім давно відомо,
Що ми жалієм навіть ворогів.

О л і в і я

Що ж, знову нам сміятися пора.
Як легко запишатись жебракові!

Коли хижак шматує наше серце,
Радіємо, що це не вовк, а лев.
Б'є годинник.
Підказує годинник, що даремно
Я витрачаю і слова, і час.
Мені ти не потрібний, заспокойся,
Мій хлопчику! І все ж, коли змужнієш,
Солодкий плід дістанеться комусь.
Твій шлях лежить на захід.

В і о л а
Що ж? Рушаймо!
"Кому на захід?" Мир і спокій вам!
Для герцога не скажете ні слова?

О л і в і я
Чекай! Прошу, Цезарію, скажи,
Що ти про мене думаєш насправді?

В і о л а
Що ви себе вважаєте не тим,
Чим є для інших.

О л і в і я
От і я про тебе
Такої ж думки: ти - не те, що є.

В і о л а
Ви угадали: я - не я, синьйоро.
О л і в і я
Коли б ти був таким, як хочу я!

В і о л а
Цілком можливо, так було б і краще,
Бо зараз дурнем я здаюся вам.

О л і в і я
Яка прекрасна на його вустах
Ця посмішка, презирлива і горда!
Хай злочини приховує пільма,
Любов - як день. Ховатись їй дарма.

Тому і я відкритись не боюсь:
Цезарю, чим хочеш, присягнусь –
Росою сліз, непевністю надій,
Безгрішністю своїх дівочих мрій –
Такі у серці пристрасті горять,
Що розум їх не здатний приховать.
Тож хай не буде відповідь твоя:
"Нащо кохать, коли коханий я?"
Любов завжди прекрасна і жадана,
Та особливо, як вона неждана.

В і о л а
Клянусь вам, – хоч зізнання я не ждав, –
Любов я жодній жінці не віддав.
Душі і серця вірного престולי
Не для жінок. Прощайте! Вже ніколи,
Щоб зворушить холодну цю красу,
Сліз герцога сюди не принесу.

О л і в і я
О ні, приходь зі мною говорити,
Щоб серце до немилого схилити!

Ідуть геть.

Сцена друга

Дім Олівії.
Входять с е р Т о б і, с е р Е н д р ю і Ф а б і а н.

С е р Е н д р ю. Слово честі, я не залишусь тут ні хвилини.
С е р Т о б і. Але чому, ваше шаленство? Які у тебе підстави?
Ф а б і а н. І справді, сер Ендрю, поясніть нам, чому?
С е р Е н д р ю. Тому, що ваша племінниця так люб'язно говорила з герцогським
прихвоснем, як ніколи не говорила зі мною. Я бачив це в саду.
С е р Т о б і. Скажи мені, старий друже, чи бачила вона тебе?
С е р Е н д р ю. Не гірше, ніж я вас.
Ф а б і а н. Це кращий доказ, що вона вас любить.
С е р Е н д р ю. По-вашому, я зовсім осел?
Ф а б і а н. Сер, я берусь довести це за всіма правилами розуму і здорового глузду.
С е р Т о б і. А вони судили та рядили, коли ще Ной не плавав у ковчезі.

Ф а б і а н. Вона заgravала з цим юнаком на ваших очах тільки для того, щоб розворушити вас, пробудити вашу сонну доблесть, запалити вогонь у серці, розлити жовч у печінці. Ви повинні були відразу підійти до неї і примусити хлопчиська мовчати своїми дотепами, новенькими і блискучими, прямо з монетного двору. Вона чекала цього від вас і обманулась. Ви дозволили часу стерти подвійну позолоту цього випадку, віддалились від сонця прихильності графині і тепер пливете на північ її немилості, де повиснете, мов бурулька на бороді голандця. Втім, ви можете виправити помилку яким-небудь поривом хоробрості або тонкою політикою.

С е р Е н д р ю. Значить, доведеться доводити хоробрість. Політику я ненавиджу. Помоему, краще бути пуританином, ніж займатися політикою.

С е р Т о б і. Добре, тоді будуй своє щастя на відвазі. Виклич герцогського парубійка на поєдинок і завдай йому одинадцять ран. Моя племінниця про це дізнається. І повір, жодна звідниця у світі не приверне так жінку до чоловіка, як слава про його подвиги.

Ф а б і а н. Іншого шляху немає, сер Ендрю.

С е р Е н д р ю. А хтось із вас віднесе йому мій виклик?

С е р Т о б і. Іди, напиши його розмашистим почерком, коротко і різко. Без різниці – дотепно чи ні. Головне, щоб виклик був красномовний і виразний. Заплямуй суперника чорнилом. Можеш йому тикати, це буде не зайвим. Нагороди стільки нісенітниць, скільки вміститься на аркуші паперу, хоч би аркуш був розмірами з Уерське ліжко в Англії. Іди, берись до справи. Хай у твоєму чорнилі буде достатньо зміїної отрути, а там пиши хоч гусячим пером, це не важливо. Іди!

С е р Е н д р ю. А де я потім знайду вас?

С е р Т о б і. Ми прийдемо до тебе в cubiculo. Іди.

Сер Ендрю іде геть.

Ф а б і а н. Вам дорогий цей чоловічок, сер Тобі?

С е р Т о б і. Так, але йому я ще дорожчий, бо обійшовся не менш як у дві тисячі.

Ф а б і а н. Сподіваюся, він напише надзвичайного листа. Але ж ви його не передасте?

С е р Т о б і. Щоб мене грім побив, якщо не передам! А ти будь-що підбий юнака відповісти. Здається мені, що їх волами і мотузками не притягнеш один до одного. Якщо ти розітнеш Ендрю і в його печінці вистачить крові, щоб загрузла блошина нога, я готовий проковтнути всю іншу анатомію.

Ф а б і а н. Та й супротивник його, цей хлопчисько, не має на обличчі ознак жорстокості.

Входить М а р і я.

С е р Т о б і. А ось і моя пташка-співуха.

М а р і я. Якщо хочете повеселитися і пореготати до кольок, ідіть за мною. Цей бовдур Мальволіо зробився язичником, справжнім віровідступником, бо жоден справжній християнин не повірив би такій нісенітниці. Він у жовтих панчохах.

С е р Т о б і. І в підв'язках нахрест?

М а р і я. У найогидніших, як учитель з церковної школи. Я кралася за ним, як убивця. Він виконує всі пункти листа, якого я підкинула, і так посміхається, що тепер на його

обличчі більше зморщок, ніж на новій карті з додачею Індій. Ви не бачили нічого подібного. Мені так і хочеться жбурнути чимось у нього. Я певна, що господиня поб'є його, а він буде посміхатись і вважати це проявом її прихильності.

С е р Т о б і. Ану, веди, веди нас до нього.

Ідуть геть.

Сцена третя

Вулиця.

Входять С е б а с т ь я н і А н т о н і о.

С е б а с т ь я н

Я клопотів позбавить вас хотів,
Але якщо вони дають вам радість,
То я мовчу.

А н т о н і о

Я кинуть вас не міг.
Немов сталеве лезо, уп'ялася
Тривога в груди. Не лише бажання
Вас бачити (хоча воно велике),
А страх за вас, бо незнайомий край
Чужинця зустрічає неласкаво.
Без досвіду, без друзів тут блукати
Вам небезпечно. Тож моя любов
Зі страхом разом рушила за вами.

С е б а с т ь я н

Антоніо, мій друже, що скажу
У відповідь? Лиш: "Дякую сердечно".
Такими дріб'язковими грошима
Доводиться платити за добро.
Коли б мій гаманець не був порожній,
А міг змагатись з вдячністю моєю,
То вам би я щедріше відплатив.
Ну, що тепер? Поглянемо на місто?

А н т о н і о

Притулок спершу треба підшукать.

С е б а с т ь я н

Я не стомився, ніч ще далеко.

Давайте помилуємося разом,
Хоч трохи, чудесами давнини,
Якими так уславлене це місто.

А н т о н і о

Пробачте, та по вулицях мені
Блукати разом з вами небезпечно,
Бо якось довелось мені в бою
Завдати шкоди герцогським галерам.
Мене впізнати можуть і спіймати.

С е б а с т ь я н

Невже кривава сутичка була?

А н т о н і о

На щастя, кров тоді не пролилася,
Хоч в запалі морського абордажу
Недовго і до крові. Я з тих пір
Можливість мав відшкодувати збитки.
Багато хто зі спільників моїх
Так і зробили, щоб зв'язків торгових
Не розривати з герцогством. Та я
Не згодився, і можу заплатити
За це життям, якщо мене спіймають.

С е б а с т ь я н

То будьте обережним.

А н т о н і о

Доведеться.
Прошу, візьміть у мене гаманець.
Зупинимось, напевне, в передмісті,
В "Слоні" — готелю кращого не знайдеш.
Піду, про все домовлюся, а ви
Збагачуйте свій розум спогляданням
Красот місцевих. Я вас підіжду.

С е б а с т ь я н

Навіщо гаманець мені?

А н т о н і о

Можливо,
Захочете для себе щось купити,
А у кишенях порожньо у вас.

С е б а с т ь я н
Ну добре, буду вашим скарбівничим.
До зустрічі.

А н т о н і о
Чекаю вас в "Слоні".

Ідуть геть.

Сцена четверта

Сад Олівії.
Входять О л і в і я і М а р і я.
О л і в і я
Я жду його. Припустимо, він прийде.
Зустріти як і що подарувать?
Бо молодість простіше підкупити,
Ніж зворушити. – Чом я так кричу? –
І де пропав Мальволіо? Для мене
Цілком підходить стриманий, поважний
Такий слуга. Та тільки де він є?
М а р і я. Зараз він прийде, пані. Але він дуже дивний. Мені здається, він збожеволів.
О л і в і я
Як – збожеволів? Він шаліє? марить?
М а р і я. Ні, пані, він тільки посміхається. Коли він прийде, краще б вам не лишатися з
ним наодинці, бо він, їй-богу, з глузду з'їхав.

О л і в і я
Сходи за ним.
Марія виходить.
Та мариться мені:
Веселі марення не гірші, ніж сумні.
Повертається М а р і я з М а л ь в о л і о.
Ти що, Мальволіо?

М а л ь в о л і о
Ха-ха, чарівна пані!

О л і в і я

Смієшся ти? А я серйозні справи

Обговорити думала з тобою.

М а л ь в о л і о. Серйозні, пані? Я і сам схильний до серйозності: у мене застій крові від цих підв'язок навхрест. Та що з того? Якщо вони комусь подобаються, то, як сказано в якомусь сонеті: "Хто милий хоч одній, той милий всім".

О л і в і я. Що з тобою, Мальволіо? Як ти себе відчуваєш?

М а л ь в о л і о. Думки мої рожеві, хоч ноги жовті. Воно потрапило до його рук, і всі побажання будуть виконані. Нам знайомий цей елегантний римський почерк.

О л і в і я. Чи не лягти тобі в ліжко, мій друже?

М а л ь в о л і о. В ліжко? Ну, звичайно, мила, я прийду до тебе!

О л і в і я. Господи помилуй! Чому ти так посміхаєшся і весь час цілуєш свою руку?

М а р і я. Що з вами, Мальволіо?

М а л ь в о л і о. Ви звертаєтесь до мене з питанням? Втім, навіть солов'ї змушені слухати галок.

М а р і я. Як ви смієте в присутності господині вести себе так розв'язно?

М а л ь в о л і о. "Не бійся величі", — так сказано в листі.

О л і в і я. Як це зрозуміти, Мальволіо?

М а л ь в о л і о. "Одні народжуються великими..."

О л і в і я. Що, що?

М а л ь в о л і о. "...другі досягають величі..."

О л і в і я. Що ти говориш?

М а л ь в о л і о. "...третім вона дарується..."

О л і в і я. Хай змилюється над тобою небо!

М а л ь в о л і о. "Згадай, хто хвалив твої жовті панчохи..."

О л і в і я. Твої жовті панчохи!

М а л ь в о л і о. "...хто бажав тебе бачити у підв'язках навхрест..."

О л і в і я. Хрест-навхрест?

М а л ь в о л і о. "Сміливіше, і ти досягнеш усього, якщо побажаєш..."

О л і в і я. Це я всього досягну?

М а л ь в о л і о. "Якщо ні, то лишайся назавжди слугою..."

О л і в і я. Ні, це справжнісіньке божевілля.

Входить с л у г а.

С л у г а. Господине, молодий придворний герцога Орсіно прийшов; я ледве умовив його повернутися. Він чекає розпоряджень від вашої милості.

О л і в і я. Я вийду до нього.

Слуга виходить.

Будь ласка, Маріє, хай за цим приятелем прослідкують. Знайди дядечка Тобі, хай потурбується, щоб при ньому хтось був постійно. Я ладна віддати половину мого статку, тільки б з ним не трапилось біди.

Олівія і Марія виходять.

М а л ь в о л і о. Ну як, вам зрозуміло, що я за людина? За мною буде наглядати не хто-небудь, а сам сер Тобі! Це відповідає листові: вона посилає його навмисне, щоб я був зневажливим з ним; адже вона прямо підбиває мене на це у листі: "Скинь убогу шкарлупу, — пише вона, — будь грубим з родичем, зневажливим з челяддю, розмірковуй про державні справи, здивуй усіх незвичністю поведінки". І тут же підказує, як мені поводитись: вигляд повинен бути суворий, постава велична, мова повільна, манери як у поважного пана та інше. Тепер їй від мене не відпекатись! Та все це трапилося з волі неба, за що я його і благослов-ляю. А коли вона зараз виходила: "Хай за цим приятелем прослідкують". За приятелем! Не за Мальволіо, не за дворецьким, а за приятелем! Все ясно, все співпадає, ніяких сумнівів, ніякого натяку на сумніви, ніяких перешкод, ніяких небезпек чи тривог... Що казати! Ніщо не може стати між мною і повним здійсненням моїх надій. Та все це з волі неба, йому я шлю свою подяку.

Повертається М а р і я разом з с е р о м Т о б і та Ф а б і а н о м.

С е р Т о б і. Де він, заради всього святого? Навіть якщо ним заволоділи чорти, хоч і цілий легіон дияволів, — я мушу з ним поговорити.

Ф а б і а н. Ось він, ось! Що з вами, люб'язний? Як ви себе почуваєте?

М а л ь в о л і о. Геть від мене! Я вас звільняю. Не заважайте мені насолоджуватись самотою. Геть звідси!

М а р і я. Чуєте, як хрипко він бурмоче? Це біс, який у нього вселився. — Сер Тобі, пані просить вас прослідкувати за ним.

М а л ь в о л і о. Ха-ха! Вам зрозуміло?

С е р Т о б і. Ну, ну, тихше, тихше! — З ним треба поводитись ласкаво; давайте я сам. — Як поживаєте, Мальволіо? Як ваше здоров'я? Не піддавайтесь дияволу, мій друже, бо він — ворог людського роду.

М а л ь в о л і о. Що ви базикаєте?

М а р і я. Бачите, як він злиться, коли лають нечистого? Може на нього наслано, не доведи Боже?

Ф а б і а н. Треба віднести його сечу до знахарки.

М а р і я. Завтра ж віднесу, якщо доживу до ранку. Не можу висловити, як моїй пані не хотілось би його втратити.

М а л ь в о л і о. Як ви кажете, добродійко?

М а р і я. Ой, Господи!

С е р Т о б і. Притримай язика: так же не можна. Бачиш, як ти його дратуєш? Я справлюсь без твоєї допомоги.

Ф а б і а н. Ласкою, тільки ласкою! Диявол — грубіян, та сам не терпить грубого поводження.

С е р Т о б і. Ну як, півнику? Як тобі кукурікається?

М а л ь в о л і о. Шановний добродію!

С е р Т о б і. "Ходи сюди, Бригіто!" Ось що, приятелю, не личить порядній людині водитися з чортом: жени його в шию, чорномазого!

М а р і я. Дорогий сер Тобі, примусьте його читати молитви! Хай молиться!

М а л ь в о л і о. Читати молитви, дівчисько?

М а р і я. Ось бачите, він і чути не хоче про щось божествене!

М а л ь в о л і о. Щоб вам усім повіситись! Всі ви – порожні дурні. Я вам не пара. Ви ще дізнаєтесь, хто я такий. (Іде геть.)

С е р Т о б і. Чи не сплю я, часом?

Ф а б і а н. Якби я побачив це на сцені, то сказав би, що в житті таких нісенітниць не буває.

С е р Т о б і. Він сам заразився нашою вигадкою.

М а р і я. Біжіть за ним, щоб вигадка не вилізла на світ Божий.

Ф а б і а н. А раптом він і справді збожеволіє?

М а р і я. Спокійніше стане в домі.

С е р Т о б і. А давайте зв'яжемо його і посадимо в комірчину. Племянниця вже повірила, що він збожеволів; тому ми можемо продовжувати собі на забаву, а йому на кару, доки ця потіха нам не набридне. Тоді ми змилуємося над ним і розголосимо всю історію. А тобі дамо нагороду за розпізнання божевільного. Та дивіться, хто йде!

Входить с е р Е н д р ю.

Ф а б і а н. Ще одна ранкова розвага.

С е р Е н д р ю. Ось мій виклик. Прочитайте його. Я вже не пошкодував оцту і перцю!

Ф а б і а н. Він такий гострий?

С е р Е н д р ю. Ще б пак! Можете переконатися. Читайте.

С е р Т о б і. Дай-но мені. (Читає.) "Молокососе, хто б ти не був, ти – паршивець!"

Ф а б і а н. Сказано добре і сміливо.

С е р Т о б і. (Читає.) "Не дивуйся і не питай, за що я тебе так обзиваю, бо я не маю наміру це пояснювати".

Ф а б і а н. Тонко придумано: це захищає вас від руки закону.

С е р Т о б і. (Читає.) "Ти приходиш до графині Олівії, і вона, на очах у мене, говорить з тобою ласкаво. Але ти – огидний брехун, хоч я викликаю тебе з іншої причини".

Ф а б і а н. Коротко і дивно... безглуздо!

С е р Т о б і. (Читає.) "Я підстережу тебе, коли ти підеш додому, і, якщо тобі пощастить убити мене..."

Ф а б і а н. Чудово!

С е р Т о б і. (Читає.) "...ти вб'єш мене, як підлий негідник".

Ф а б і а н. Шпаринку ви все ж таки залишаєте. Чудово!

С е р Т о б і. (Читає.) "Бувай здоровий, і хай змилується небо над однією з наших душ! Можливо, це буде моя душа, та я сподіваюсь на краще, і тому стережись! Твій друг, якщо ти добре зі мною поведешся, і твій заклятий ворог Ендрю Ег'ючик".

Якщо цей лист не виведе його із себе, то, певне, він взагалі не в собі. Я вручу йому листа.

М а р і я. І випадок для цього зручний: він саме розмовляє з господинею і повинен

скоро піти.

С е р Т о б і. Іди, сер Ендрю, сховайся десь у саду, немов судовий пристав, а як тільки побачиш його, вискакуй зі шпагою і з жахливою лайкою. Щоб здаватися сміливцем, можна обійтися і без подвигів: зумій тільки лаятися голосніше і хвастливіше. Рушай!

С е р Е н д р ю. Що-що, а лаятись я вмію. (Іде геть.)

С е р Т о б і. Ну ні, листа я не передам. Судячи з манер цього юнака, видно, що він вихований і розумний, та й довіра до нього герцога і моєї племінниці підтверджує це. Отже, такий безглуздий лист не злякає хлопчиська: він зрозуміє, що писав його йолоп. Краще я передам виклик усно. Найжахливіше розпишу відвагу Ег'ючика і примушу парубійка повірити – юність завжди довірлива, – що немає на світі людини більш вправної у фехтуванні, більш безстрашної, завзятої і шаленої. Вони обидва так злякаються, що уб'ють один одного поглядами, як василіски.

Повертається О л і в і я разом з В і о л о ю.

Ф а б і а н. Ось він іде з вашою племінницею. Відійдімо подалі, поки він прощається, і відразу ж – за ним.

С е р Т о б і. Я тим часом придумаю якісь жахливі вирази для виклику.

Сер Тобі, Фабіан і Марія виходять.

О л і в і я

Я все сказала кам'яному серцю,
Я навіть гідність в жертву принесла.
Тепер сама картаю власну слабкість.
Та слабкість ця в мені настільки сильна,
Що всі докори гідності смішні!

В і о л а

Тепер я бачу: ваша пристрасть схожа
Із пристрастю володаря мого.

О л і в і я

Візьміть цей медальйон з моїм портретом.
Не бійтесь, докучати він не буде.
На вас чекати завтра? Ні? Чому?
А я б вам не відмовила ні в чому,
Що не порочить честі.

В і о л а

То прошу,
Віддайте серце герцогу Орсіно.

О л і в і я

Хіба це чесно – віддавати те,

Що віддане тобі?

В і о л а

Я не ображусь.

О л і в і я

До завтра. Прощавай, моя відродо!

З тобою я пішла б і в пекло радо.

(Іде геть.)

С е р Т о б і. Бережи вас Бог, юначе.

В і о л а. І вас також, добродію.

С е р Т о б і. Якщо ви маєте чим захищатися, будьте наготові. Я не знаю, чим образили ви цього чоловіка, та він повен злості і підстерігає вас в саду біля воріт, мов кровожерливий мисливець. Розпряжіть вашу шпагу і не втрачайте ні хвилини; ваш ворог умілий, проворний і невтомний.

В і о л а. Ви помиляєтесь, добродію. Я певен, що на світі немає людини, з якою б я посварився. Пам'ять підказує мені, що я ніколи нікого нічим не образив.

С е р Т о б і. А я стверджую, що це не так, і ви в цьому скоро переконаєтесь. Якщо вам хоч трохи дороге життя, приготуйтеся до захисту, бо ваш супротивник має все, чим юність, сила, спритність і гнів можуть наділити чоловіка.

В і о л а. Скажіть мені, добродію, хто ж він такий?

С е р Т о б і. Лицар, зведений у це звання на килимі незазубреною шпагою, але у поединку це диявол. Він вже тричі розлучав душі з тілами, а зараз він так розлютився, що втихомирити його можуть лише смертні муки та могила. Його девіз: пан або пропав! Убий або помри!

В і о л а. Я повернусь і попрошу у графині супровід. Я не люблю бійок. Чув я про таких людей, які навмисне зачіпають інших, щоб випробувати їх хоробрість. Напевне, ваш приятель із цієї ж братії.

С е р Т о б і. Ні, добродію, його обурення викликане дуже суттєвими причинами. Тому приготуйтеся виконати те, що він вимагає. Назад у цей будинок ви не повернетесь, якщо не хочете мати справу зі мною, а я не менш небезпечний, ніж він. Тому або йдіть до воріт, або діставайте з піхов шпагу. Битись ви повинні – це вирішено, або закайтеся носити при собі залізо.

В і о л а. Це не тільки нечемно, але й незрозуміло. Прошу вас, зробіть ласку, дізнайтесь у лицаря, чим я перед ним завинив. Якщо я образив його, то ненавмисне.

С е р Т о б і. Я виконаю ваше прохання. – Синьйоре Фабіане, побудьте з цим молодиком, поки я не повернуся. (Іде геть.)

В і о л а. Вибачте, синьйоре, вам щось відоме про цю справу?

Ф а б і а н. Можу тільки сказати, що лицар готовий битися не на життя, а на смерть, в такий він нестямі. Більше я нічого не знаю.

В і о л а. Дозвольте спитати, що він за чоловік?

Ф а б і а н. За його зовнішністю не скажеш, що він такий вже відважний. Та випробуйте

його хоробрість, і ви зрозумієте, що вмілішого, лютішого і небезпечнішого фехтувальника не знайдеться у всій Ілїрії. Давайте підемо йому назустріч. Я постараюсь помирити його з вами.

В і о л а. Буду вам дуже вдячний. Думайте що хочете про мою мужність, але товариство священиків влаштовує мене більше, ніж товариство лицарів.

(Виходять.)

Повертається с е р Т о б і з с е р о м Е н д р ю.

С е р Т о б і. Правду кажучи, він справжній диявол. В житті не бачив такого. Я спробував зітнутися з ним на шпагах та ножах, але в нього виявився такий смертельний випад, що нікуди подітися. А відбиваючись, він попадає у вас так точно, як ноги в землю при ходьбі. Кажуть, він був фехтувальником у перського шаха.

С е р Е н д р ю. От чорт! Не хочу з ним і зв'язуватись.

С е р Т о б і. Але його тепер не втихомирить. Фабіан ледве стримує його.

С е р Е н д р ю. От диявол! Якби я знав, що він такий хоробрий і так вправно фехтує, я почекав би з викликом, доки він не здохне. Відмовте його від поєдинку, а я за це подарую йому мого сірого коня Капілета.

С е р Т о б і. Я запропоную йому. А ви стійте тут і тримайтесь гідно. Ось побачите: все обійдеться без душогубства. (На бік.) Щоб я луснув, якщо я не буду їздити на твоєму коні, як їжджу на тобі.

Повертаються Ф а б і а н і В і о л а.

(до Фабіана)

Я отримаю його коня, якщо залагоджу сварку. Я переконав його, що цей хлоп-чисько – справжній диявол.

Ф а б і а н. А той сам до смерті його боїться. Бачите: зблід і важко дихає, ніби за ним женеться ведмідь.

С е р Т о б і. (До Віоли.) Нічого не зробиш, пане, він поклявся, що буде з вами битися. Але поміркувавши відносно образи, лицар вважає її нікчемною і не вартою обговорення. Він обіцяє не завдавати вам шкоди, якщо ви схрестите з ним шпагу, щоб він виконав свою обітницю.

В і о л а (на бік). Збережи мене, Боже! Ще трохи – і я готова зізнатися, до якої межі я не чоловік.

Ф а б і а н. Якщо він розлютиться – відступайте.

С е р Т о б і. Ідіть, сер Ендрю, нічого не поробиш: цей дворянин мусить схрестити з тобою шпаги. Цього вимагає його честь. За законами дуелі він не може ухилитися від сутички, але дає слово, що не завдасть тобі шкоди. Ставай-но в позицію!

С е р Е н д р ю. Дай Бог, щоб він дотримав слова! (Виймає шпагу.)

В і о л а. Повірте, я не хочу битися! (Виймає шпагу.)

Входить А н т о н і о.

А н т о н і о

(до сера Ендрю)

Вложіть у піхви шпагу! Хто б із вас
Не завдавав супернику образи -
Ви юнаку, чи вам оцей юнак -
А битися ви будете зі мною.
С е р Т о б і. З вами, добродію? А хто ви такий?

А н т о н і о

Я той, хто безкорисливо для друга
Зробити здатний більше, ніж сказав.

С е р Т о б і. Ну, якщо ви любите встромляти носа в чужі справи, я до ваших послуг.
Вихоплюють шпаги і б'ються.

Ф а б і а н. Сер Тобі, зупиніться! Сюди йдуть пристави!

Входять д в а п р и с т а в и.

С е р Т о б і. (до Антонію). Ми потім продовжимо.

В і о л а. (до сера Ендрю). Прошу вас, добродію, вложіть вашу шпагу.

С е р Е н д р ю. Охоче, пане. А що до моєї обіцянки, то я дотримаю слова. Коник
смирний і добре слухається поводів.

П е р ш и й п р и с т а в

Він ось. Заарештуй його скоріше!

Д р у г и й п р и с т а в

За повелінням герцога Орсіно,

Антонію, я арештую вас.

А н т о н і о

Мене? Ви обізналися, напевне.

П е р ш и й п р и с т а в

Нітрохи, я відразу вас впізнав,

Хоч ви і без матроського берета.

Бери його: ми з ним давно знайомі.

А н т о н і о

Я підкоряюсь.

(до Віоли)

Всюди вас шукав,

А сам тим часом втрапив у халепу.

Та як же ви? На жаль, тепер я мушу

Просити повернути гаманець.

Допомогти я більше вам не зможу,

І це печалить дужче, ніж арешт.

Я вас збентежив, друже?

Першій пристав

Ну, пішли.

Антоніо

Ви поверніть мені частину грошей.

Віола

Добродію, не знаю, про які

Говорите ви гроші. Я вам вдячний

За ваше співчуття і допомогу,

Які вам так зашкодили. Тому

Готовий вам віддати половину

Мізерних коштів, що у мене є.

Антоніо

Невже ви відрікаєтесь від мене,

Забувши все, що я для вас зробив?

В мій чорний день мене не спокушайте

Принизитись настільки, щоб почав я

Про послуги нагадувати вам.

Віола

На жаль, про них не знаю я нічого

І вас не знаю теж. Людська невдячність

Противніша для мене за брехню,

За п'янство, пустослів'я і дволичність,

За всі пороки, що живцем з'їдають

Безсилу нашу плоть.

Антоніо

О небеса!

Другий пристав

Ходімо, арештанте. Досить слів.

Антоніо

Ні, почекайте! Я цього хлопчину

Із лап кігтистих смерті відібрав,

Любив його, беріг благоговійно,

Немов би все, що є в житті святого,

Він, бездоганний, втілив у собі.

П е р ш и й п р и с т а в
Що з того нам? Нам ніколи, ходімо.

А н т о н і о
І цей кумир – такий нікчемний ідол!
Зганьбив ти, Себастьяне, і красу,
І власну душу. Адже кожен знає:
Бездушний, хто про вдячність забуває.
Добро прекрасне, а порок вродливий –
Бісівський плід, рум'яний, та червивий.

П е р ш и й п р и с т а в
Він з глузду з'їхав. Ну його!

А н т о н і о
Ведіть.
Іде разом з приставами.
В і о л а
Він говорив, неначе усьому
І справді вірує. Чи вірити йому?
Коли б мене він дійсно сплутав з братом,
Було б для мене це найбільшим святом!
С е р Т о б і. Іди сюди, лицаре, іди сюди, Фабіане: пошепочемося про це, обміняємося премудрими висловами.
В і о л а
Мене назвали Себастьяном... Боже!
Моє обличчя так на нього схоже,
Неначе я – портрет його живий.
Надіє, у душі гніздечко звий!
Якщо судилась зустріч, хоч коротка,
То буде сіль морська мені солодка.
Іде геть.
С е р Т о б і. Безсоромний, паскудний хлопчисько, полохливий, як заєць! Що безсоромний, це видно з того, що кинув друга у нужді і відрікся від нього. Що ж до сміливості, спитай про це у Фабіана.
Ф а б і а н. Боягуз, непідробний і переконаний боягуз!
С е р Е н д р ю. Їй-богу, дожену його і відлупцюю!
С е р Т о б і. Правильно. Віддубась його гарненько, тільки не здумай хапатись за шпагу.
С е р Е н д р ю. Ну ні, обов'язково здумаю. (Іде геть.)
Ф а б і а н. Ходімо, поглянемо, чим це закінчиться.
С е р Т о б і. Б'юсь об заклад, що нічим.

Ідуть геть.

ДІЯ ЧЕТВЕРТА

Сцена перша

Перед домом Олівії.

Входять С е б а с т ь я н і б л а з е н ь.

Б л а з е н ь. Ви хочете мене переконати, що я посланий не за вами?

С е б а с т ь я н

Іди собі! Облиш мене, нарешті.

Ти, мабуть, зовсім з розуму зійшов.

Б л а з е н ь. Чудово розіграно, слово честі! Звичайно, я вас не знаю, і моя господиня послала мене не за вами, і хоче бачити вона не вас, і Цезарію не ваше ім'я, і мій ніс не мій, а чужий. І взагалі, чорне – це біле.

С е б а с т ь я н

Не виливай безглуздості потоки

Без користі. Мене не знаєш ти.

Б л а з е н ь. Виливати потоки безглуздості! Він чув цей вираз від якогось поважного пана і тепер застосовує його до блазня. Виливати потоки безглуздості! Боюсь, що весь рід людський, цей підстаркуватий бовдур, скоро зробиться зманіженим фатом. – Прошу тебе, кинь кривлятися і скажи, що мені виливати моїй господині: вилити їй, що ти прийдеш?

С е б а с т ь я н

Прошу тебе, відстань, нестерпний звідник!

Ось гроші, на; а будеш приставати,

То, вибачай, одержиш по зубах.

Б л а з е н ь. Рука в тебе щедра, нічого не скажеш. Розумаки тим і славляться, що жбурляють гроші дурням.

Входять с е р Е н д р ю, с е р Т о б і і Ф а б і а н.

С е р Е н д р ю. Як, добродію, ви знову тут? Ось вам! (Дає ляпаса Себастьяну.)

С е б а с т ь я н.

А ось тобі! А ось іще, і ось!

(Б'є сера Ендрю.)

Напевне, тут усі переказились!

С е р Т о б і. Стійте, бо я закину вашу шпагу на дах!

Б л а з е н ь. Негайно сповіщу про все господині. Ні за які гроші я б не помінявся з вами шкірами! (Іде геть.)

С е р Т о б і (тримає Себастьяна). Заспокойтесь, пане, припиніть!

С е р Е н д р ю. Облиште його: я інакше з ним поквитаюсь. Я подам на нього в суд за образу дією – адже є ще в Ілїрії закони. Правда, я перший ляснув його, але це не рахується.

С е б а с т ь я н. Геть руки!

С е р Т о б і. Втихомиртесь, добродію, я ваших рук не відпущу. Ну, мій юний воїне, сховайте свою залізяку. Занадто ви ошаліли, заспокойтесь.

С е б а с т ь я н

(виринаючись із рук сера Тобі)

Геть руки, я кажу! Тобі замало?

Ще захотів? То шпагу діставай!

С е р Т о б і. Що, що? Доведеться мені випустити з тебе кілька унцій твоєї шаленої крові. (Вихоплює шпагу.)

Входить О л і в і я.

О л і в і я

Стій, Тобі! Я наказую тобі!

С е р Т о б і

Ласкава пані!..

О л і в і я

Доки це терпіти?

Нестерпний грубіяне! У печері

Тобі би жити поміж дикунів,

Що чемності не знають... Геть з очей! –

Цезарію, не сердіться, будь ласка! –

Ідіть усі!

Сер Тобі, сер Ендрю і Фабіан ідуть геть.

Прошу тебе, мій друже,

Нехай розсудить розум, а не гнів

Набіг цей несподіваний і грубий

На спокій твій. Ходімо краще в дім.

Я розкажу про витівки безглузді

Невігласа цього – і сам ти перший

Над ними посмієшся. Не відмов.

Образивши тебе, цей грубіян

Завдав моєму серцю свіжих ран.

С е б а с т ь я н

Що значить це? Нічого не збагну!

Я втратив глузд? Чи все – видіння сну?

Чи Леті я потрапив у полон?
Якщо я сплю, хай вічним буде сон!

О л і в і я
Дай руку!
С е б а с т ь я н
Я життя віддав би вам!

О л і в і я
О, повтори цю клятву небесам!
Ідуть геть.

Сцена друга

Дім Олівії.
Входять М а р і я і б л а з е н ь.

М а р і я. Ось, одягни цю рясу і підв'яжи бороду: хай він думає, що ти – сер Топас, священник. Тільки швидше, а я тим часом збігаю за сером Тобі. (Вихо-дить.)

Б л а з е н ь. Добре, одягну і прикинуся, що я – не я. Якби ж то я був першим облудником, що носить рясу! Для проповідника я замалий зростом, у вчені богослови мене не візьмуть – не відкохав черева. Втім, вважатися чесною людиною і працюватим господарем не гірше, ніж славитися добрим пастирем і великим вченим. А ось і змовники з'явилися.

Входять с е р Т о б і і М а р і я.

С е р Т о б і. Благослови тебе Юпітер, пане пасторе.

Б л а з е н ь. Bonos dies, сер Тобі; тому що, як давній празький відлюдник, який ніколи не бачив ні пера, ні чорнила, дуже дотепно сказав племінниці короля Горбодука: "Що є, те є", — так і я, оскільки я є пан пастор, то я є пан пастор; бо що таке "те", як не "те", і що таке "є", як не "є"?

С е р Т о б і. Поговори з ним, сер Топасе.

Б л а з е н ь. Гей, як там тебе! Мир цій в'язниці!

С е р Т о б і. Відмінно передражнює, шахрай!

М а л ь в о л і о (за сценою). Хто мене кличе?

Б л а з е н ь. Сер Топас, священник, прийшов відвідати Мальволіо, божевільного.

М а л ь в о л і о. Сер Топасе, добрий сер Топасе, сходіть до моєї господині.

Б л а з е н ь. Геть, сатано! Не спокушай цього чоловіка! – Ти тільки про господинь і говориш?

С е р Т о б і. Добре сказано, пане пасторе!

М а л ь в о л і о. Сер Топасе, мене нечувано образили! Дорогий сер Топасе, повірте, я зовсім не божевільний. Вони замкнули мене тут у мерзотній темряві.

Б л а з е н ь. Згинь, безчесний сатано! Дякуй, що я м'яко з тобою поводжусь: я належу до тих лагідних людей, які ввічливі навіть з чортом. – Ти смієш стверджувати, що у в'язниці темно?

М а л ь в о л і о. Як у пеклі, сер Топасе.

Б л а з е н ь. Але ж тут вікна у нішах, прозорі, як заслінки, а верхні пройми на північний-південь сяють, як чорне дерево. І ти смієш скаржитись на затьмарення!

М а л ь в о л і о. Я при розумі, сер Топасе. Кажу вам, тут темно, хоч око виколи.

Б л а з е н ь. Безумче, ти помиляєшся! Кажу тобі: немає мороку, крім неуцтва, в якому ти блукаєш, як єгиптянин у пітьмі.

М а л ь в о л і о. А я вам кажу, що ця комірчина темніша за будь-яке неуцтво, навіть якщо воно темніше пекла, і що мене нечувано образили. Я не більше безумний, ніж ви. Можете мені задати якесь розумне запитання.

Б л а з е н ь. Яка думка Піфагора відносно дичини?

М а л ь в о л і о. Що душа нашої бабці може мешкати у птиці.

Б л а з е н ь. Як ти ставишся до цієї думки?

М а л ь в о л і о. Я маю більш піднесений погляд на душу, а тому не схвалюю його думку.

Б л а з е н ь. Прощавай! Продовжуй перебувати у пітьмі. Доки ти не згодишся з думкою Піфагора, я не визнаю твій здоровий глузд. І дивись, не убий кулика, щоб не обездолити душу твоєї бабці. Прощавай!

М а л ь в о л і о. Сер Топасе! Сер Топасе!

С е р Т о б і. Незрівнянний сер Топасе!

Б л а з е н ь. Бачите, я і швець, і жнець, і на дуді грець!

М а р і я. А ряса й борода ні до чого: він же не бачить тебе.

С е р Т о б і. Поговори з ним звичайним голосом, а потім розкажеш мені, що і як. Дуже хочеться покінчити з цією витівкою. Добре було б звільнити його під пристойним приводом: моя племінниця так гнівається на мене зараз, що продовжувати нашу гру не слід. Не затримуйся, скоріше приходь до мене в кімнату.

Сер Тобі і Марія виходять.

Б л а з е н ь

(співає)

"Гей, Робіне хоробрий,

Скажи нам, як живеш?"

М а л ь в о л і о. Блазне!

Б л а з е н ь

(співає)

"Чому до себе в гості..."

М а л ь в о л і о. Блазне!

Б л а з е н ь

(співає)

"...Ніколи не зовеш?"

М а л ь в о л і о. Послухай, блазне!

Б л а з е н ь

(співає)

"Обдурює дружина..."

Хто мене кличе?

М а л ь в о л і о. Будь ласка, добрий блазне, зроби велику послугу: принеси мені свічку, перо і папір. Даю слово дворянина, буду вік тобі вдячний.

Б л а з е н ь. Пане Мальволіо!

М а л ь в о л і о. Що, мій добрий блазне?

Б л а з е н ь. Як це трапилось, добродію, що ви з глузду з'їхали?

М а л ь в о л і о. Блазне, зі мною обійшлись ганебним чином. Я при своєму розумі, як і ти.

Б л а з е н ь. Як я? Ну, якщо у вас розум, як у дурня, то ви дійсно безумний.

М а л ь в о л і о. Вони заштовхали мене сюди, тримають у пільмі, підсиляють до мене якихось ослів-священиків і роблять усе, щоб справді звести з розуму.

Б л а з е н ь. Подумайте, що ви говорите! Священик тут. (Змінює голос.) – Мальволіо, Мальволіо, хай небеса тобі повернуть розум! Намагайся заснути і припини нечестиву балаканину.

М а л ь в о л і о. Сер Топасе!

Б л а з е н ь. Не веди з ним розмови, сину мій. – З ним розмови, отче? Та ні за що на світі! Благослови вас Бог, дорогий сер Топасе! – Ну що ж, амінь. – Слухаюсь, отче, слухаюсь.

М а л ь в о л і о. Блазне, чуєш блазне?

Б л а з е н ь. Майте терпіння, пане. Що ви кажете, добродію? Мене сварять за те, що я розмовляю з вами.

М а л ь в о л і о. Блазне, добудь мені папір і свічку. Запевняю тебе, я так само при розумі, як будь-хто в Ілїрії.

Б л а з е н ь. Якби ж то воно було так, пане!

М а л ь в о л і о. Це так, присягаюсь своєю рукою! Заради Бога, блазне, добудь чорнила, паперу і недогарок свічки. Потім віднесеш мою записку господині і одержиш стільки, скільки в житті не одержував ні за один лист.

Б л а з е н ь. Добре, допоможу вам. Тільки скажіть правду: ви справді божевільний, чи тільки прикидаєтесь?

М а л ь в о л і о. Повір мені, я не божевільний. Я тобі правду кажу.

Б л а з е н ь. Зроду не повірю божевільному, доки не побачу його мозку. Зараз принесу вам свічку, папір і чорнило.

М а л ь в о л і о. Блазне, я нічого не пожалію, щоб тобі віддячити. Тільки прошу тебе, швидше.

Б л а з е н ь

(співає)

Іду, біжу

Допоможу
Тебе піднять на сміх.
Над простаком
І віслюком
Сміятися не гріх.

Спитай себе:
Яке цабе
Із себе корчиш ти?
Нам все одно -
Яке воно.
Іди під три чорти!
(Іде геть.)

Сцена третя

Сад Олівії.
Входить С е б а с т ь я н.

С е б а с т ь я н
Ось небо, ось повітря, ось земля,
Ось перстень, що вона подарувала.
Хоч я, мов зачарований, ходжу,
Та знаю точно: я не божевільний.
Антоніо знайти б мені тепер!
В "Слоні" він був, та ми з ним розминулись:
У місто він пішов мене шукати.
Його поради потребую я.
Хоч розум мій, не згідний з почуттями,
Тут бачить не безумство, а помилку,
Та все ж таки цей дивний поворот
Моєї долі - неправдоподібний.
Тож, розуму не вірячи, кажу:
"Я втратив глузд або вона безумна".
Та божевільна жінка не змогла б
Так твердо і спокійно керувати
Своїм будинком, слугами, ділами,
Як бачив я. Тут справді щось не те.
Та ось вона сама сюди іде.

Входять О л і в і я і с в я щ е н и к.

О л і в і я

Прошу тебе, мій поспіх не засуджуй!
Якщо прийняв ти рішення тверде,
Священик відведе нас до каплиці,
І перед ним у храміні святій
Мені ти присягнешся у любові
І вірності довічній, щоб нарешті
Ревнива заспокоїлась душа.
Священик збереже у таємниці
Заручини, аж поки ти не скажеш,
Що нам вже обвінчатися пора,
Як сан мій вимагає. Ти готовий?

С е б а с т ь я н

Хай нас веде цей добрий чоловік:
Я клятву дам, і дам її навік.

О л і в і я

Ведіть нас, отче, справу уладнають.
Хай осінить нас божа благодать!

Ідуть геть.

ДІЯ П'ЯТА

Сцена перша

Перед домом Олівії.

Входять б л а з е н ь і Ф а б і а н.

Ф а б і а н. Послухай, зроби ласку, покажи мені його листа.

Б л а з е н ь. Найшановніший Фабіане, тоді і ти виконай моє прохання.

Ф а б і а н. Звичайно, з радістю!

Б л а з е н ь. Не проси, щоб я показав тобі цього листа.

Ф а б і а н. Це все одно, що дарувати собаку, а в нагороду вимагати її назад.

Входять г е р ц о г, В і о л а, К у р і о і почет.

Г е р ц о г. Друзі, ви служите у графині Олівії?

Б л а з е н ь. Так, володарю, ми її причадали.

Г е р ц о г. А, старий знайомий! Як поживаєш, приятеле?

Б л а з е н ь. Правду кажучи, володарю, з ворогами добре, з друзями погано.

Г е р ц о г. Навпаки: з друзями добре.

Б л а з е н ь. Ні, володарю, погано.

Г е р ц о г. Як же це може бути?

Б л а з е н ь. Дуже просто, володарю: друзі так мене розхвалюють, що роблять з мене осла, а вороги відверто говорять, що я осел; отже, вороги допомагають мені пізнати себе, а друзі тільки морочать голову. А оскільки висновки подібні до цілунків і чотири "ні" дають у підсумку два "так", то й виходить, що добре з ворогами, а з друзями погано.

Г е р ц о г. Блискуче міркування!

Б л а з е н ь. Зовсім ні, володарю, хоч ви, напевне, зробили мені честь і приєднались до моїх друзів.

Г е р ц о г. Ну, від моєї дружби тобі не буде погано. Ось, візьми золотий.

Б л а з е н ь. Володарю, не буде двоєдушністю, якщо ви подвоїте свою великодушність.

Г е р ц о г. В твоїй пораді мало шляхетності.

Б л а з е н ь. Я тільки раджу, щоб ваша шляхетність порадила вашій плоті і крові поритись у кишені.

Г е р ц о г. Що ж, візьму на себе гріх дворушництва: ось тобі другий золотий.

Б л а з е н ь. *Primo, secundo, tertio* – і буде порядок. Старе прислів'я говорить: Бог трійцю любить. А музика на три такти – весела музика. Та й дзвони святого Беннета можуть вас переконати: дзень! дзень! дзень!

Г е р ц о г. Цими жартами ти не виманиш більше грошей з моєї кишені. Якщо ти скажеш своїй господині, що я прийшов поговорити з нею, і приведеш її сюди, це могло б розбудити мою щедрість.

Б л а з е н ь. В такому разі, володарю, хай ваша щедрість подрімає, поки я повернусь. Я вже йду. Тільки ви не подумайте, що якщо я хочу щось одержати від вас, то я впав у гріх сріблолобства. А поки що хай ваша щедрість мирно спить: я її скоро розбуджу. (Іде геть.)

В і о л а

Володарю, а ось мій рятівник.

Входять А н т о н і о і два п р и с т а в и.

Г е р ц о г

О, ми з ним зустрічались! Пам'ятаю,

Він чорним був від кіптяви і бруду

У сутичці морській, мов той Вулкан.

Він – капітан нікчемного суденця,

І місткості, й осадки незначної,

І все ж таки завдав суттєвих збитків

Найкращому із наших кораблів,

Таких, що навіть наша злість і заздрість

Йому належну славу віддали. –

Хто він?

П е р ш и й п р и с т а в
Це той Антоніо зухвалий,
Що "Фенікса" з кандійським вантажем
Відбив у нас у сутичці жорстокій.
І він же "Тигра" взяв на абордаж,
Коли племінник ваш ноги позбувся.
Сьогодні він, забувши страх і совість,
Ходив по місту нашому відкрито
І навіть з кимось битися почав.

В і о л а
Мій герцоге, за мене він вступився;
Та під кінець заговорив так дивно,
Що мову я за марення прийняв.

Г е р ц о г
Розбійнику! Прославлений пірате!
Яке безумство привело тебе
До ворогів, які ще пам'ятають
Образи, що колись ти їм завдав?

А н т о н і о
Прошу, шляхетний герцоге Орсіно,
Позбавити мене цих пишних звань:
Я не пірат і не морський розбійник,
Хоч вам багато чим і досадив.
Сюди мене чаклунство привело:
Із лютих хвиль розбурханого моря
Я врятував невдячного хлопчину,
Що он стоїть. Він зовсім потопав.
Я повернув життя йому, додавши
Мою любов, яка не знала міри,
І неподільну відданість мою.
Лише заради нього я вступив
У небезпечне і вороже місто,
Йому на захист зброю взяв до рук.
Коли ж мене схопили, він, невдячний,
Не захотів ділити небезпеку,
Від мене відцуравшись. І за мить
Чужим він став для мене, віддалився
На двадцять років. Навіть гаманець,
Який я дав йому за півгодини

До цих подій, не повернув мені.

В і о л а

Та як могло це трапитись?

Г е р ц о г

Скажи,

Коли ти з ним прибув у наше місто?

А н т о н і о

Сьогодні вранці, герцоге шляхетний;

А перед тим три місяці підряд

Були ми нерозлучні дні і ночі.

Входить О л і в і я і почет.

Г е р ц о г

Графине! Божество зійшло на землю!

(до Антоніо)

Ти, приятеле, мабуть втратив глузд:

Три місяці мені цей хлопець служить.

Але про це пізніше. – Відійдіть.

О л і в і я

Скажіть мені, чим можу я служити

Уславленому герцогу Орсіно? –

Цезарію, ти слово дав мені.

В і о л а

Дав слово?

Г е р ц о г

Найчарівніша графине!

О л і в і я

Цезарію, що сталося? Скажи...

В і о л а

Коли говорить герцог, я мовчу.

О л і в і я

Мій герцоге, якщо той самий наспів,

То він нестерпний слуху, далєбі,

Як лемент після музики.

Г е р ц о г

Графине,

Я бачу, що так само ви жорстокі.

О л і в і я

Так само я постійна.

Г е р ц о г

Тільки в чім?

У впертості? Безжалісне створіння,
На чий вівтар, молитвам недосяжний,
Приношу я душі безцінну ніжність –
Скажи хоча б, що вдіяти мені?

О л і в і я

Та можете робити, що завгодно.

Г е р ц о г

Можливо, я повинен взяти приклад
З розбійника морського, що хотів
Свою кохану вбити перед смертю?
Бо ревності шляхетними бувають
В своїх поривах диких. Тільки ні!
Хоч ти моє зневажила кохання, –
І я, здається, знаю, хто посмів
Мені загородити шлях до щастя, –
Живи в своїй гордині крижаній!
Але твого щасливого обранця, –
Клянусь, що і мені він дорогий, –
Я відірву від цих очей байдужих,
Де він кумир, мені наперекір. –
Іди за мною, хлопчику! Для зла
Дозрів мій розум і пора прийшла:
Своє ягнятко мушу сам згубити,
Щоб серце зле в голубці засмутити.
(Іде до виходу.)

В і о л а

А я, щоб тільки заспокоїть вас,

Охоче смерть прийму, хоч сотню раз!
(Іде за герцогом.)

О л і в і я
Куди ти йдеш, Цезаріо?

В і о л а
За тим,
Хто став для мене однієї миті
Дорожчим за усіх жінок на світі.
Якщо брешу, хай блискавка з небес
Мене уб'є, щоб я навіки щез!

О л і в і я
Покинута! Обманута підступно!

В і о л а
Хто вас покинув? Хто образив вас?

О л і в і я
Забув? І за такий короткий час?
Священика покличте!
Слуга виходить.

Г е р ц о г
(до Віоли)
Йди за мною!

О л і в і я
Чому такий жорстокий із жоною?

Г е р ц о г
З дружиною?
О л і в і я
Він присягнув мені!

Г е р ц о г
Ти чоловік їй?

В і о л а
Ні! Клянусь, що ні!

О л і в і я

Цезарію, мене ти щойно зрікся
Від ницого страху. Але не бійся;
Лишись собою, долі підкорись –
І станеш ти відразу рівним з тим,
Кого боїшся.
Входить с в я щ е н и к.
Кликала вас, отче,
Бо стало несподівано усім
Відомим те, що думали до строку
Ми приховати. Тож прошу покірно
Повідати присутнім в добрий час,
Яке священе таїнство з'єднало
Мене із цим шляхетним юнаком.

С в я щ е н и к
Союз любові, вічний, непорушний,
Що стверджений міцним єднанням рук,
Закріплений священним поцілунком
І обміном обручок золотих.
Обряд в моїй присутності відбувся
І мною був засвідчений законно
В церковній книзі. А відтоді я
На дві години ближче до могили.

Г е р ц о г
Щеня лукаве! Ким в житті ти станеш,
Коли крізь шерсть проступить сивина?
Чи, може, інших дурячи на світі,
Потрапиш ти колись у власні сіті?
Прощай, бери її і не забудь:
Не здумай ще раз шлях мій перетнуть!

В і о л а
Мій герцоге...
Г е р ц о г
Ти гірший від щеняти,
Бо хоч краплину честі треба мати!

Входить с е р Е н д р ю.
С е р Е н д р ю. Лікаря! Заради Бога, лікаря для сера Тобі!
О л і в і я. Що сталося?

С е р Е н д р ю. Він проломив мені голову і серу Тобі розстрошив череп. Допоможіть, заради Бога! Я віддав би сорок фунтів, щоб тільки бути зараз вдома!

О л і в і я. Хто це зробив, сер Ендрю?

С е р Е н д р ю. Герцогський придворний, Цезаріо. Ми думали, що він боягуз, а він справжній диявол.

Г е р ц о г. Цезаріо?

С е р Е н д р ю. Господи помилуй, він знову тут! Ви проломили мені голову ні за що, ні про що, а якби й було за що, то це сер Тобі мене підмовив.

В і о л а

Та я до вас не доторкнувся навіть!

Ви без причини витягнули шпагу,

А я старався лиш умовить вас.

С е р Е н д р ю. Якщо проломити голову означає умовляти, то ви умовили мене. Для вас, видно, розтрощений череп – дрібниця.

Входить б л а з е н ь, підтримуючи п'яного с е р а Т о б і.

А ось і сер Тобі приплентався. Зараз він сам усе розкаже. Якби він був тверезий, він би інакше вас полоскотав.

Г е р ц о г

Що з вами, кавалере? Ви в крові.

С е р Т о б і. А мені плювати на це! Стукнув мене, і ділу кінець. – Блазене, чи бачив ти Діка-лікаря?

Б л а з е н ь. Та він вже з годину, як зовсім упився, сер Тобі. У нього з восьмої ранку язик не повертається.

С е р Т о б і. В такому разі він – безрога скотина. Ненавиджу п'яну скотину!

О л і в і я. Заберіть його. Хто це їх так розмалював?

С е р Е н д р ю. Я допоможу вам, сер Тобі, – нас же будуть разом перев'язувати.

С е р Т о б і. Ти допоможеш? Ах ти, осляча голово, дурню нещасний, висушений опеньок!

О л і в і я

Перев'яжіть і покладіть у ліжко!

Блазень, Фабіан, сер Тобі і сер Ендрю виходять.

Входить С е б а с т ь я н.

С е б а с т ь я н

Засмучений я тим, що родич ваш

Дістав від мене рану в поєдинку.

Та був би він хоч братом, мусив я

Від збройного наскоку захищатись.

Здивований ваш погляд я сприймаю

Як знак того, що гніваєтесь ви.

Прошу мене пробачити, кохана,

Хоча б в ім'я недавніх наших клятв.

Г е р ц о г

Одне обличчя, одяг, зріст і голос –
І двоє їх, неначе в дзеркалах!

С е б а с т ь я н

Антонію, Антонію, мій друже!
Як рахував я час, як хвилювався,
Відколи ти не знати де пропав!

А н т о н і о

Ви – Себастьян?
С е б а с т ь я н
Є привід сумніватись?

А н т о н і о

Та як же ви роздвоїтись могли?
Дві половинки яблука різняться
Сильніш, ніж ви. То хто з вас Себастьян?

О л і в і я

Це неймовірно!

С е б а с т ь я н

Чи не я стою там?
Не маю брата я, і я не Бог,
Щоб бути обома. Мою сестру
Поглинули жадібні хвилі моря.
Скажіть, благаю вас, хто ви такий?
Де народились ви? І хто ваш батько?

В і о л а

Мій батько – Себастьян із Мессаліна.
І брата звали також Себастьян.
На жаль, він смерть знайшов в морській безодні.
Якщо уміють втілюватись духи,
Ви – дух, що налякати нас прийшов.

С е б а с т ь я н

Я – дух у тому образі земному,
В якому був народжений на світ.
Якби ви тільки жінкою були,

Я заривав би і сказав: "Віоло,
Який я радий, що і ти жива!"

В і о л а

Я пам'ятаю, в батька над бровою
Була помітна родимка.

С е б а с т ь я н

Була.

В і о л а

І він помер, коли тринадцять років
Пройшло від дня народження Віоли.

С е б а с т ь я н

О, спомин цей завжди в мені живе!
Свій шлях земний в той день закінчив батько,
Коли тринадцять сповнилось сестрі.

В і о л а

Хоч щастю заважає нам віддатись
Лиш одяг, що належить не мені, -
Не обнімай мене і не цілуй,
Допоки нам ретельне порівняння
Обставин, місць і строків не покажуть,
Що справді я сестра твоя Віола.
До капітана сходимо удвох:
Він зберігає одяг мій дівочий
І допоміг до герцога мені
На службу влаштуватися. Відтоді
І жереб мій, і все моє життя
Залежало від герцога й графині.

С е б а с т ь я н

(до Олівії)

Як бачите, ви трохи помилились,
Та доля вчасно виправила вас.
Ви обвінчатись з дівчиною мали,
І в цьому ви не схибили, клянуся,
Бо я цнотливий, як моя сестра.

Г е р ц о г

Збентежились? Шляхетного він роду.
Якщо усе це правда, а не сон,
То і для мене є частинка щастя
У кораблі розбитому.
(до Віоли)
Мій хлопче!
Ти говорив мені багато раз,
Що я за всіх жінок тобі дорожчий.

В і о л а
І знову я у цьому присягнув,
І клятву в серці збережу так міцно,
Як міцно зберігає небозвід
Вогонь, що відрізняє день від ночі.

Г е р ц о г
Дай руку! Хочу я тебе побачить
У одязі жіночому, Віоло!

В і о л а
Мій одяг залишився в капітана,
Що врятував мене. Та зараз він
Потрапив до в'язниці за доносом
Мальволіо, дворецького графині.

О л і в і я
Він буде звільнений. – Покликати сюди
Мальволіо! – Та я забула зовсім:
Він, як говорять, з розуму зійшов.
Повертаються б л а з е н ь з листом і Ф а б і а н.
Всі почуття й думки в мені змішались,
І я забула, що безумний він.
Скажіть мені, будь ласка, де він зараз.
Б л а з е н ь. Правду кажучи, господине, він відбивається від сатани, як тільки може.
Ось написав вам листа, і мені слід було передати його вранці, але ж послання
божевільного – не проповідь, з ним можна і почекати.
О л і в і я. Відкрий і прочитай його.
Б л а з е н ь. Тож дивіться і навчайтесь, як дурень промовляє від імені схибленого.
(Читає.) "Бачить Бог, добродійко..."
О л і в і я. Що це з тобою? Ти при своєму розумі?
Б л а з е н ь. Я – при своєму, а от він його втратив. Якщо ваша милість бажає, щоб лист

був прочитаний так, як задумано, дозвольте мені прокричати його.

О л і в і я. Читай як належить.

Б л а з е н ь. Я і намагаюсь, мадонно: щоб прочитати це як належить, треба читати саме так. Піднесіться ж думкою і прихиліть вухо, моя володарко.

О л і в і я (до Фабіана). Тоді краще читай ти.

Ф а б і а н (читає). "Бачить Бог, добродійко, що ви образили мене, і скоро всі дізнаються про це. Хоч ви і повергли мене у п'яному і доручили вашому п'яному дядечку наглядати за мною, я все-таки володію моїми почуттями не гірше, ніж ваша милість. Я зберіг вашого власноручного листа, що спонукав мене прийняти вигляд, в якому я перед вами з'явився, і не сумніваюся, що за допомогою цього листа доб'юся повного визнання моєї правоти і повної вашої ганьби. Думайте про мене, що завгодно. Виразами відданості я зневажаю, тому що глибоко ображений.

Мальволію, який зазнав безумного поводження".

О л і в і я

І цю записку справді він писав?

Б л а з е н ь

Так, пані.

Г е р ц о г

Я не бачу в ній безумства.

О л і в і я

Піди за ним негайно, Фабіане,

Звільни і приведи його сюди.

Фабіан виходить.

Мій герцоге, якщо ви згодні бачить

В мені свою сестру, а не дружину,

Ми в цьому домі зразу два весілля

Щасливо відсвяткуємо тепер.

Г е р ц о г

Я з радістю запрошення приймаю.

(до Віоли)

А вас звільняю я. За вашу службу,

Що суперечить ніжності дівочій

І вихованню вашому також,

За те, що довго був я вам володар,

Ось вам моя рука: віднині ви –

Володарка володаря навіки.

О л і в і я

Мені ж – сестра.

Повертається Ф а б і а н з М а л ь в о л і о.

Г е р ц о г

Оце безумець ваш?

О л і в і я

Так, герцоге. – Мальволіо, ну як ти?

М а л ь в о л і о

Я вами, пані, скривджений жорстоко.

О л і в і я

Та чим же завинила я, скажи?

М а л ь в о л і о

Ось лист, графине. Ви його писали:

Печатка ваша, стиль і почерк ваш,

Думки, слова – все ваше безсумнівно.

То чесно й прямо поясніть мені,

Навіщо, натякаючи на пристрасть,

Звелили ви, щоб я завжди носив

Панчохи жовті і підв'язки навхрест,

Постійно посміхаючись при вас,

І зневажав і слуг, і сера Тобі?

Коли усе я виконав дослівно,

Окрилений надією, навіщо

Мене тримали замкненим в пітьмі,

Священика до мене присилали,

Зробили посміховиськом для всіх?

Навіщо вам потрібно це було?

О л і в і я

Мальволіо, на жаль, не мій це почерк,

Хоч справді дуже схожий із моїм.

Не сумніваюсь, це рука Марії.

Пригадую: вона мені сказала,

Що ти безумний. Тут приходиш ти,

Одягнений, як сказано в записці,

Постійно посміхаєшся... Послухай,

Не винна я. Це чийсь жорстокий жарт.

Та знайдемо ми винних. І у справі

Ти будеш сам суддя і позивач.

Ф а б і а н

Дозвольте, я покаюся, графине,
Щоб сварки, ворожнеча й суперечки
Не засмутили радісних годин,
Яким я свідок. Цей невинний жарт
Ми вигадали разом з вашим дядьком,
Щоб збити із Мальволіо пиху.
Листа цього Марія написала,
За що сер Тобі з нею одружився.
У відповідь на каверзу смішну
Мальволіо не варто дуже злитись,
Якщо до того ж зважити тверезо
Образи обопільні.

О л і в і я

Боже мій!

В яку ти пастку втрапив, бідолашний!

Б л а з е н ь. Ну що ж? "Одні народжуються великими, другі досягають величі, третім вона дарується". Я також, добродію, брав участь у цій інтерлюдії – грав роль сера Топаса, та це не важливо. "Їй-богу, блазне, я не божевільний". Пам'ятаєте? "Дивуюсь, як ваша милість терпить цього бездарного мерзотника! Коли ви не смієтесь, він двох слів не зв'яже". Отак-то коловорот часу несе з собою помсту.

М а л ь в о л і о

Я ще помщуся жорстоко вашій зграї!

Іде геть.

О л і в і я

Глибокої образи він зазнав.

Г е р ц о г

Нехай за ним ідуть, щоб помириться,
Та хай спитають ще, де капітан?
А там настануть золоті часи
І наших душ єднання урочисте. –
Ми будемо гостити, люба сестро,
Ці дні у вас. – Цезарію, ходім.
Для мене в цьому одязі ви – хлопчик.
Коли між нами зникне ця завада,
То ви – моя цариця і відрада.

Всі, крім блазня, виходять.

Б л а з е н ь

(співає)

Коли малим я походжав

У натовпі малечі,

Я всіх смішив і розважав,

А дощ лив кожен вечір.

Коли я виріс юнаком

І не дурним, до речі,

Молов багато язиком,

А дощ лив кожен вечір.

Коли я ввів дружину в дім, –

Узяв тягар на плечі, –

Я добре насолив усім,

А дощ лив кожен вечір.

Отож, пішов би я навряд

У пастухи овечі,

Бо всіх висміюю підряд

На сцені кожен вечір.

Коли б частіше регіт тряс,

Ніхто б не заперечив.

І ми охоче будем вас

Смішити кожен вечір.

(Іде геть.)